

Rodičovství člověka bez domova

Bc. Markéta Kubová

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Kubová**
Osobní číslo: **H140275**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Rodičovství člověka bez domova**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k problematice bezdomovectví a rodičovství.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu metodou případové studie.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DUDOVÁ, Radka. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. Sociologické disertace.

ISBN 978-80-7330-136-1.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Bezdomovství? extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

MATOUŠEK, Oldřich. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.**

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.4.2016

.....*Karolína Kudová*.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce pojednává o rodičovství člověka bez domova. Práce vychází z teoretických východisek, její výzkumná část je založena na kvalitativním výzkumu blížícímu se případové studii. Výzkum se zaměřuje na způsob, jakým uživatelé Azylového domu pro jednotlivce vnímají a chápou své rodičovství, jak si přizpůsobují a vytvářejí rodičovskou roli a jaké strategie volí.

Klíčová slova: Bezdomovství, rodičovství, rodina, azylový dům, rodičovská role

ABSTRACT

The diploma thesis discusses the parenthood of homeless persons. It is built on a theoretical framework and the research is based on qualitative research with a case study approach. The research focuses on the perception and understanding of users of a shelter for homeless individuals of their parenthood, on the adaptation and creation of their parental role and on the strategies selected.

Keywords: Homelessness, parenthood, family, shelter, parental role

Děkuji paní Mgr. Haně Šlechtové, PhD. za vstřícné vedení a inspiraci při tvorbě práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYBRANÁ LEGISLATIVA VZTAHUJÍCÍ SE K RODIČOVSTVÍ	13
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ VZTAHUJÍCÍ SE K RODIČOVSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	13
1.2 RODIČOVSKÁ ROLE A ODPOVĚDNOST V LEGISLATIVĚ.....	14
1.2.1 Rodičovská odpovědnost	15
1.2.1.1 Péče o dítě a výchova dítěte.....	16
1.2.1.2 Zastupování dítěte.....	16
1.2.1.3 Péče o jmění dítěte.....	16
1.2.1.4 Změna rozsahu rodičovské odpovědnosti.....	17
1.2.2 Vyživovací povinnost.....	18
1.3 VYBRANÁ LEGISLATIVA VZTAHUJÍCÍ SE K ODPOVĚDNOSTI RODIČŮ NESDÍLEJÍCÍCH DOMÁCNOST S DÍTĚTEM	19
1.3.1 Vyživovací povinnost v případě života rodiče mimo domácnost obývanou dítětem	20
1.3.2 Úprava rodičovských práv a povinností.....	21
1.3.3 Společná a střídavá péče	21
1.3.4 Styk s dítětem	22
2 KONCEPT RODINY Z PSYCHOLOGICKÉHO A SOCIÁLNÍHO HLEDISKA	23
2.1 ZÁKLADNÍ ZNAKY SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY	23
2.2 RODINA Z PSYCHOLOGICKÉHO HLEDISKA	27
2.3 FUNKČNOST A SOUDRŽNOST RODINY A JEJICH PŘÍPADNÝ DEFICIT	28
3 RODIČOVSTVÍ V SOUČASNÉ RODINĚ	33
3.1 VÝZNAM RODIČOVSTVÍ	33
3.1.1 Význam dítěte pro rodiče	33
3.1.2 Význam matky pro dítě	35
3.1.3 Význam otce pro dítě	36
3.2 RODIČOVSTVÍ A ROLE RODIČE	37
4 BEZDOMOVSTVÍ	40
4.1 DEFINICE A TYPOLOGIE.....	40
4.2 PŘÍČINY A DŮSLEDKY	42
4.3 VLIV BEZDOMOVSTVÍ NA VZTAHY	43
II VÝZKUMNÁ ČÁST	46
5 PŘÍPRAVA VÝZKUMU	47

5.1	CÍL VÝZKUMU	47
5.2	ETIKA VÝZKUMU	47
5.3	POZICE TAZATELE.....	47
5.4	METODY.....	48
5.5	ZPŮSOB VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO SOUBORU	49
6	ANALÝZA A INTERPETACE DAT	50
6.1	PAN TOMÁŠ.....	50
6.1.1	Rodič jako blízký dítě.....	50
6.1.1	Vyživovací povinnost.....	51
6.1.1	Péče o dítě	54
6.1.2	Styk s dítětem	55
6.2	PAN JAKUB.....	61
6.2.1	Vyživovací povinnost.....	61
6.2.2	Rodič jako vzor	64
6.2.3	Styk s dítětem	65
6.3	PANÍ ANNA.....	67
6.3.1	Styk s dítětem	67
6.3.2	Vyživovací povinnost.....	69
6.3.3	Absence pečovatelské roviny	69
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	78
	SEZNAM OBRÁZKŮ	79
	SEZNAM TABULEK.....	80
	SEZNAM PŘÍLOH.....	81

ÚVOD

Rodina má na člověka zásadní vliv. A to ať už se jedná o rodinu primární, ze které pochází, nebo o rodinu prokreační, kterou sám zakládá. Pokud na rodinu nahlížíme z hlediska rodičovství, stojí před rodiči nelehký úkol vychovat z dítěte člověka s rozvinutou individualitou a zajistit mu nezbytné základní potřeby. Díky důrazu na individualitu nejen dítěte, ale i jeho rodičů, je kladen větší důraz na vztahy. Kvalita vztahů je ceněna natolik, že pokud není vzájemně mezi partnery naplňována, je to společností tolerovaný důvod k rozchodu, a to i v případě, že má takovýto pár děti. Partnerství rodičovského páru tak nutně netrvá po celou dobu výchovy dětí. Není výjimkou, že se děti rodí mimo partnerství. Je tak pravděpodobné, že stále více rodičů nežije se svými dětmi v jedné domácnosti.

Rodičovstvím po rozpadu partnerství se ve své publikaci Otcové, matky a porozvodové péče o děti zabývá Radka Dudová, která se věnuje možným změnám v rolích rodičů po rozchodu jak u matek, kterým zůstalo dítě v péči, tak u otců, kteří s dětmi trvale nežijí. Několik let jsem pracovala s lidmi bez domova a její práce mě vedla k úvaze, jak by svou rodičovskou roli konstruovali uživatelé azylového domu pro jednotlivce. Dle mého názoru se totiž jedná o specifickou skupinu lidí ve vztahu k rodičovství.

Téma rodičovství člověka bez domova se mi jeví jako neprobádaná oblast. V literatuře je zmiňováno spíše marginálně. Proto jsem se rozhodla zpracovat tuto diplomovou práci. Jejím cílem je zjistit, jakým způsobem uživatelé azylového domu pro jednotlivce vnímají a chápou své rodičovství, jak si přizpůsobují a vytvářejí rodičovskou roli a jaké strategie volí.

Pro tyto účely bude zvolen kvalitativní výzkum, ve kterém se pokusím přiblížit případové studii, blížíci se pravidlům zakotvené teorie, která se ale nedostane do stavu teoretické saturace. Tento výzkum bude limitován tím, že bude z velké části vycházet pouze z rozhovorů s uživateli azylového domu. Informace z nich získané nelze ověřit z jiného zdroje. Záznamy o poskytování služby a individuální plány uživatelů se často k rodičovství vůbec nevztahují. Je nepravděpodobné, že bude možné provést rozhovor s druhým rodičem a není ani možné porovnat informace se spisy, které jsou vedeny na OSPOD, z důvodu ochrany osobních údajů dítěte. Z tohoto důvodu si nečiním nárok na klasickou případovou studii.

Práce se v úvodních kapitolách věnuje teoretickým východiskům rodiny a rodičovství, vymezením těchto pojmů, právní úpravě rodičovské role, sociologii, psychologii a sociální

psychologii a bezdomovství. V první kapitole je rozpracován odraz rodičovské role v současné legislativě. Požadavky legislativy na rodiče jsou minimálními požadavky společnosti na to, jak má rodič plnit svou roli. Druhá kapitola se zabývá konceptem rodiny a rodičovství z psychosociálního hlediska, základními znaky současné rodiny a rodinou z psychologického hlediska. Samostatnou kapitolu pak tvoří rodičovství v současné rodině, která pro odkrývá význam dítěte pro rodiče a význam rodičů pro dítě. Čtvrtá kapitola je věnována bezdomovství, jeho definici, typologii, příčinám a důsledkům, které se odrážejí ve vztazích s blízkými, tedy i rodinou. Následující Výzkumná část je založena na kvalitativním výzkumu. Literatura, ze které jsem ve své práci čerpala, je zaměřena na sociologii, sociální psychologii, psychologii, sociální práci na téma rodina, rodičovství a bezdomovství. Hlavním pramenem jsou rozhovory s uživateli azylového domu pro jednotlivce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYBRANÁ LEGISLATIVA VZTAHUJÍCÍ SE K RODIČOVSTVÍ

Historický vývoj legislativy odráží vývoj rodiny jako takové a má doposud nesporný vliv na její současnou podobu. Právo určuje mantinely rodičovské role, stanovuje povinnosti rodičů, kteří na jejich základě konstruují svou rodičovskou roli. Děti jsou garantována práva a je stanoven postup při jejich porušení.

1.1 Historický vývoj vztahující se k rodičovství v českých zemích

Do roku 1781 v českých zemích platilo kanonické právo, podle kterého byla žena bezvýhradně podřízena muži otci potažmo muži manželovi. Děti, tedy ty manželské, byly rovněž podřízeny otci. Nemanželské děti neměly stejná práva a jejich postavení bylo nižší.

Postavení nemanželských dětí se částečně změnilo za Josefa II., který vydal Všeobecný zákoník. Děti narozené mimo manželství byly postaveny na roveň dětem manželským. Žena zůstává podřízena muži, ten je hlavou rodiny. Otec je také ten, kdo dává dítěti jméno, rod nese jméno po mužské linii. Kromě toho otec rozhoduje o výchově dětí, spravuje jejich majetek a v případě rozluky děti zůstávají s ním. Matka tak po rozluce nemá na děti žádná práva. (Dudová, 2008, s. 51)

V roce 1919 je tento již nevyhovující zákoník novelizován. Mění se otázka rozlučitelnosti manželství, za určitých podmínek je povolen rozvod. V této době se do popředí dostává také otázka ženských práv, ženy získávají právo volit. V reálném životě se nová situace do otázek rodinného života promítá trochu pomaleji, ženy jako manželky a matky zůstávají v podřízené roli. (Dudová, 2008, s. 52)

Změna přichází až po druhé světové válce, v roce 1948 vstupuje v platnost nová ústava, která zaručuje oběma pohlavím rovné postavení. Znovu je tedy potřeba změnit zákony upravující rodinné právo. V roce 1950 vzniká Zákon o právu rodinném, ve své době je poměrně průlomový, protože odstraňuje institut otcovské moci. Nahrazuje jej pojem rodičovská moc, která náleží oběma rodičům, a to bez ohledu na to, zda jsou nebo nejsou manželi. Je umožněn i rozvod, ovšem pod podmínkou souhlasu „nevinného manžela“, tedy toho, kdo se na rozvratu manželství nepodílel. Tato podmínka je o pět let později odstraněna.

V roce 1963 vzniká zákon nový, institut rodičovské moci je nahrazen rodičovskou zodpovědností, která dle zákonodárců lépe vystihuje obsah rodičovské role, ve které se nejedná jen o moc, ale i o práva, a ve které se začíná dbát více o dítě. Vzhledem k tomu, že ženy

v této době již běžně pracují a stávají se tak ekonomicky nezávislé, dochází k omezení příspěvku na výživu rozvedeného manžela. (Dudová, 2008, s. 52)

Na delší dobu se pak vývoj rodinného práva u nás zastavuje. Rodina a její podoby se však vyvíjí dál. Proto je potřeba, aby na nově vzniklé situace právo začalo reagovat. Dochází k tomu až v novele z roku 1998. Postupně je to otec a ne matka, jak tomu bylo v minulosti, kdo začíná potřebovat silnější právní ochranu. Při svěřeni dítěte do péče je upřednostňována matka. Otec získává právo podat návrh na určení otcovství soudem a je posíleno postavení otce, za kterého není matka provdána. Je zaveden institut společné a střídavé výchovy.

K další změně dochází v roce 2014, kdy vstupuje v platnost nový Občanský zákoník č. 90/2012 Sb. Koncepce zákonné úpravy je stejná jako u zákona o rodině, mění se některé formulace. Nový občanský zákoník podrobněji upravuje některé jevy spjaté s porozchodovým rodičovstvím. Stanovuje například jasnější pravidla pro předávání dítěte, zakazuje popouzení dítěte rodičem vůči druhému rodiči (§ 889). Nově je zde upraven i styk dítěte s širší rodinou nebo s jeho blízkým. Dítě, širší rodina nebo například bývalý partner rodiče, který dítě vychovával, má garantováno právo se stýkat a už to nezáleží jen na vůli rodiče. Změnila se také pravidla pro popření otcovství.

1.2 Rodičovská role a odpovědnost v legislativě

Definovat rodičovskou roli není vůbec jednoduché. Nejprve je potřeba definovat pojem role a z toho je pak možné odvodit, co je to pojem rodičovská role. Matoušek ve svém slovníku sociální práce definuje role jako „Standardy chování, očekávané od jedince v určité sociální pozici, které určují kdy, kde a co má vykonat. Tyto standardy zároveň určují, co on může očekávat od druhých v případě, že danou roli přijme nebo nepřijme“ (Matoušek, 2003, s. 190).

Rodičovská odpovědnost tedy zahrnuje jakési standardy, jak se má chovat rodič, jaká má práva a povinnosti a co se děje, pokud tato práva nebo povinnosti vůči dítěti neuplatňuje. Ty nejzákladnější požadavky na standardy rodičovské role definuje legislativa, především Občanský zákoník. V následujících podkapitolách bude nastíněno, jak se rodičovská role odráží v legislativě, tedy co je to rodičovská odpovědnost. Dále jaké povinnosti mají rodiče a jak právo upravuje rodičovství rodičů, kteří nesdílí společnou domácnost s dítětem. Bude

také řečeno, jak právo reaguje na to, když rodiče nemohou nebo nechtějí vykonávat rodičovskou roli tak, jak to požaduje legislativa.

1.2.1 Rodičovská odpovědnost

V současné právní úpravě je rodičovská role vymezena, mimo jiné, pomocí rodičovské odpovědnosti. Tato právní definice reprezentuje stanovisko většinové společnosti a popisuje ideální situaci, jak se mají rodiče chovat k dětem i k sobě navzájem. Toto stanovisko většinové společnosti pak bude konfrontováno se skutečnými případy uživatelů azylového domu pro jednotlivce.

Rodičovskou odpovědnost občanský zákoník definuje takto: „Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnují zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud“ (§858 OZ).

Podle české právní úpravy mají rodičovskou odpovědnost oba rodiče bez ohledu na to, zda jde o sezdaný pár, nesezdaný pár či pokud došlo k rozchodu rodičů. Na rodičovskou odpovědnost nemá vliv ani rozchod rodičů dítěte či opětovný sňatek jednoho z rodičů (§865 OZ).

Zákon zavazuje rodiče k tomu, aby hájili zájmy dítěte, řídili jeho jednání a vykonávali nad ním dohled. A garantuje jim, že mají rozhodující roli v jejich výchově. Zároveň jim říká, že mají být svým chováním a osobním životem příkladem. Při rozhodování o dítěti mají rodiče sdělit dítěti všechny potřebné informace, aby si mohlo utvořit svůj názor a formulovat ho (§875, 876 OZ). „Názoru dítěte věnují rodiče patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu“ (§875 OZ).

Rodiče mají vykonávat rodičovskou odpovědnost v souladu se zájmy dítěte a ve vzájemné shodě (§876 OZ). Existují situace, při kterých se rodič musí rozhodnout hned i bez přítomnosti druhého rodiče. V takovémto případě má ale rodič povinnost sdělit druhému rodiči, jak se věci mají (§876 OZ). Pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout ve významné záležitosti, mohou se obrátit na soud a ten pak rozhodne (§877 OZ) Významnou záležitost zá-

kon definuje takto: „nikoliv běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte“ (§877 OZ).

1.2.1.1 Péče o dítě a výchova dítěte

Péče o dítě má odpovídat stupni vývoje dítěte. Rodiče mají možnost péči o dítě, výchovu nebo dohled svěřit jiné osobě (§881 OZ). Rodič má právo požadovat dítě zpět do své péče od osoby, která je drží protiprávně (§882 OZ). Pokud má v péči dítě jen jeden jeho rodič a žije ve společné domácnosti se svým novým partnerem, podílí se na péči a výchově i on (§885 OZ).

Občanský zákoník garantuje rodičům rozhodující roli ve výchově. Svým dětem mají být příkladem, má tomu odpovídat jejich způsob života a chování v rodině. Výchovné prostředky, které pro výchovu užívají, mají být přiměřené okolnostem a nesmí ohrožovat zdraví dítěte nebo jeho rozvoj. Rodiče při výchově musí zachovávat lidskou důstojnost dítěte (§884 OZ).

1.2.1.2 Zastupování dítěte

Rodičovská odpovědnost znamená i právo a povinnost zastupovat dítě v právních úkonech, ke kterým není dítě právně způsobilé. Vzhledem k tomu, že rodičovskou odpovědností disponují oba rodiče, zastupují dítě společně. Neznačená to, že by nemohli zastupovat dítě i jednotlivě a všech rozhodování museli být oba přítomni. Dokonce pokud by bylo riziko z prodlení, rozhodnutí byť i jednoho rodiče je žádoucí. Rodiče se však musí o těchto záležitostech včas informovat. Při právních jednáních, kde by hrozil střet zájmu rodičů a dítěte, je dítěti vždy určen opatrovník (§876 a §892 OZ). Pokud se rodiče z nějakého důvodu nejsou schopni dohodnout, kdo bude dítě zastupovat, mají možnost obrátit se na soud, který určí, kdo a jakým způsobem dítě zastoupí (§893 OZ).

1.2.1.3 Péče o jmění dítěte

Rodičovská odpovědnost znamená i spravování jmění dítěte. „Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat“ (§896 OZ). To znamená, že musí s majetkem bezpečně nakládat. Při právních jednáních, která z toho plynou, vystupují jako zástupci dítěte. Pokud tuto povinnost rodiče poruší a způsobí dítěti

škodu, musí ji nahradit. K některým záležitostem potřebují rodiče souhlas soudu (§898 OZ).

Pokud jsou z majetku dítěte nějaké příjmy, které se nepoužijí k jeho správě, rodiče mají právo je nejprve použít na výživu dítěte. Mají také možnost použít část příjmu na svou vlastní výživu nebo výživu sourozence dítěte. Podmínkou je společná domácnost a to, že vznikl výrazný nepoměr mezi poměry dítěte a povinných osob, a že tato situace vznikla bez zavinění osob, které mají vůči dítěti vyživovací povinnost (§900 OZ).

Povinnost spravovat majetek zaniká nabytím plné svéprávnosti dítěte, anebo také prohlášením úpadku na majetek rodiče (§901 a §902 OZ). Mimo jiné i pro tyto případy existuje funkce opatrovníka pro správu jmění. Ten se uplatňuje, i pokud dojde ke střetu zájmů s rodiči popřípadě se sourozenci (§905 OZ).

1.2.1.4 Změna rozsahu rodičovské odpovědnosti

Zákon pamatuje i na situace, kdy povinnosti spjaté s rodičovskou odpovědností rodič z nějakého důvodu nevykonává nebo svého postavení vůči dítěti zneužívá závažným způsobem. V extrémním případě může soud rodiče rodičovské odpovědnosti zbavit, avšak i rodič zbavený rodičovské odpovědnosti není zbaven povinnosti vyživovací.

Pokud soud mění rodičovskou odpovědnost, je určující zájem dítěte. Soud přitom musí zjišťovat názor dítěte a věnovat mu „příčnou pozornost“. Před samotným zjišťováním názoru musí nejprve podat dítěti podstatné informace, aby mělo možnost si na základě něčeho tento názor utvořit. Tento názor pak sděluje soudu. Pokud toho dítě není schopné, zastupuje jej osoba, která s ním není ve střetu zájmů. Pokud je dítě starší 12 let, má se za to, že tuto situaci zvládne (§867 OZ).

V krajním případě může soud dokonce přistoupit k pozastavení rodičovské odpovědnosti, pokud rodiči brání k jejímu výkonu závažná okolnost a je to v souladu se zájmem dítěte. Může to být z důvodu nemoci rodiče atd. (§869 OZ)

Soud má možnost rodičovskou odpovědnost omezit, pokud rodič nevykonává rodičovskou odpovědnost řádně. Stanovuje přitom rozsah tohoto omezení (§870 OZ). Také se posuzuje, zda není nezbytné omezit i právo rodiče osobně se stýkat s dítětem (§872 OZ).

V případě, že rodič svou rodičovskou odpovědnost zneužije nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud takového rodiče odpovědnosti zbaví. Pokud rodič spáchá vůči svému dítěti úmyslný trestný čin nebo ho ke spáchání trestného činu použije nebo se rodič na páchaní trestné činnosti podílí, soud vždy posuzuje, zda je to důvod ke zbavení rodičovské odpovědnosti (§871 OZ). Rodič zbavený rodičovské odpovědnosti má právo osobně se stýkat s dítětem, pouze pokud soud rozhodne o zachování tohoto práva (§872 OZ). Soud může při zbavení rodičovské odpovědnosti zbavit rodiče i práva dát souhlas k osvojení (§873 OZ).

Pokud rodiče nesdílí stejnou domácnost, je to s rodičovskou odpovědností poněkud složitější, tímto tématem se podrobněji zabývá následující podkapitola. Na společné výchově se pak bývalí partneři v ideálním případě dohodnou, v tom méně ideálním případě může upravit styk rodiče s dítětem soud. Úpravě osobního styku rodiče s dítětem se věnuje podkapitola 1.2.6.

1.2.2 Vyživovací povinnost

Důležitou součástí rodičovské role je vyživovací povinnost. Vyživovacích povinností existuje několik druhů, pro účely této práce bude popsána vyživovací povinnost rodičů vůči dětem. Vyživovací povinnost je oddělena od rodičovské odpovědnosti, a to z několika důvodů: nezaniká dosažením svéprávnosti dítěte a v neposlední řadě rodič, který je zbaven rodičovské odpovědnosti, má stále vyživovací povinnost.

V zákoně o rodině byla vyživovací povinnost definována takto: „Poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti může být zcela nebo z části nevyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti“. (§19, odst. 2) „Při určení obsahu jejich vyživovací povinnosti přihlíží se k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédně se k péči o společnou domácnost.“ (§85, odst. 3 Zákon o rodině)

Dudová upozorňuje, že zákon péči o domácnost staví do stejné roviny jako finanční podporu rodiny (Dudová, 2008, s. 53). O domácnost se častěji stará žena a muž je ten, kdo z pravidla vydělává více peněz a buduje kariéru. Práce ženy-pečovatelky je stejně ceněná jako otce-živitele.

„Zákonem se prolíná duální chápání rodičovství: přestože se nikde nespecifikuje pohlaví rodičů a oba mají ve všem stejná práva a povinnosti, předpokládá se, že mezi nimi může panovat genderová dělba práce, že nemusí být navzájem libovolně nahraditelní – jeden rodinu živí a druhý o ni pečuje“ (Dudová, 2008, s. 53).

Dudová sice svá tvrzení vztahuje k zákonu o rodině, lze je však aplikovat i na nový Občanský zákoník, ten rovněž zohledňuje osobní péči i péči o domácnost: „Dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlídnout se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost“ (§913, odst. 2 OZ). Občanský zákoník dále požaduje, aby životní úroveň dítěte byla zásadně shodná s životní úrovní rodičů, a to i za předpokladu, že by byly naplněny jeho odůvodněné potřeby (§ 915, odst. 1 OZ).

Vyživovací povinnost během soužití rodičovského páru většinou není potřeba nějak konkrétněji definovat, její výkon se děje jaksí automaticky. Změna nastává po rozchodu a po ukončení soužití, kdy jeden z partnerů, který dříve pečoval o dítě a o domácnost nebo přispíval ve finanční rovině, chybí. Vyživovací povinnosti rodičovského páru, který nesdílí společnou domácnost, se bude blíže věnovat podkapitola 2.2.1.

1.3 Vybraná legislativa vztahující se k odpovědnosti rodičů nesdílejících domácnost s dítětem

Výzkumná část bude věnována rodičům, kteří žijí v Azylovém domě a nesdílí společnou domácnost s dítětem. Proto je nezbytné v následující kapitole vymezit legislativní rámec porozchodového rodičovství. Rodičovské role se rozchodem a nesdílením společné domácnosti zásadně mění, což se logicky odráží i na právní úpravě. Úpravu práv a povinností k nezletilému dítěti, se kterým rodič nesdílí společnou domácnost, řeší Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., v platném znění (§906 - 908). Při odchodu ze společné domácnosti je potřeba vyřešit věci, které se zdály před tím být automatické: vyživovací povinnost, úpravu rodičovských práv a povinností, úpravu styku s dítětem.

1.3.1 Vyživovací povinnost v případě života rodiče mimo domácnost obývanou dítětem

V případě, že rodič nesdílí domácnost s dítětem, nastává potřeba definovat vyživovací povinnost. Soud stanoví výživné buď schválením dohody rodičů anebo vlastním rozhodnutím. V prvním případě pouhá dohoda rodičů pro schválení nestačí, dohoda rodičů musí být v souladu se zájmem dítěte. V druhém případě soud stanovuje výživné, pokud se rodiče nedohodnou, jeden z nich neplní dobrovolně svou vyživovací povinnost nebo se rozhoduje o svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů.

Vyživovací povinnost je sice nezrušitelná, ale schopnost jí dostát není nějak sankcionována. Na druhou stranu se však zohledňuje, zda schopnost jí dostát není způsobena dobrovolným vzdáním se příjmů.

Jednou stanovené výživné není pevně daná uzavřená záležitost. Jeho úprava stanovená soudem odráží aktuální stav v době vydání rozhodnutí. Pokud se zásadním způsobem změní poměry, mají obě strany možnost podat návrh k opatrovnickému soudu na zvýšení či snížení výživného. Soud pak zkoumá, zda došlo k takové změně poměrů, která odůvodňuje změnu výživného. Soud při tom přihlíží k několika kritériím, mimo jiné, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti. Přihlíží také k dalším vyživovaným osobám, k věku dítěte, jeho odůvodněným potřebám (zdravotnímu stavu, tomu, zda se připravuje na budoucí povolání, aj.). (vyzivne.cz)

Výše výživného není zákonem omezena. „Vymezení je nutno chápat v pozitivním i negativním smyslu. Má-li tedy rodič vysoké příjmy, může stanovené výživné dosahovat částek i několika tisíc korun měsíčně. Jestliže je životní úroveň rodiče pouze průměrná nebo nižší než průměrná, nelze stanovit výživné, které by tuto jeho životní úroveň výrazně přesahovalo, a to ani tehdy, jsou-li potřeby dítěte výrazně zvýšeny.“ (vyzivne.cz)

Pokud se rodič úmyslně vyhýbá práci, tzn., například odmítne práci, nespolupracuje s úřadem práce, může soud vycházet při určování výše výživného z možností, jaké by měl tento rodič, kdyby takovou práci neodmítnul, nebo kolik by si mohl vydělat ve svém oboru.

Zanedbání povinné výživy je trestným činem. (§196, Tr.Z.) Zákon rozlišuje neplacení výživného z nedbalosti a úmyslné neplacení výživného. Obojí je trestným činem. Pokud povinný rodič neplatí výživné déle jak čtyři měsíce a je zjištěno, že tak dělá z nedbalosti, může být potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Pokud se však placení výživného vyhý-

bá úmyslně, trest může být vyšší, až dvě léta. Soud také posuzuje, v jaké situaci se oprávněná osoba nachází. Pokud to, že povinný neplatil výživné, znamenalo, že byla oprávněná osoba v „nebezpečí nouze“, hrozí odnětí svobody na 6 měsíců.

1.3.2 Úprava rodičovských práv a povinností

Řízení, ve kterém se ustanoví práva a povinnosti k dítěti (§908 OZ) pro rodiče, kteří spolu nežijí, se uplatňuje v situaci, kdy rodičovský pár neuzavřel manželství a ukončil společné soužití. Dále se uplatní v případě manželského rodičovského páru, který spolu nežije, ale nedošlo k rozvodu nebo k němu teprve dojde, ale je potřeba upravit společné vztahy již před rozvodem. Nebo jeden z rodičů žádá o změnu výchovného prostředí, o kterém bylo v minulosti rozhodnuto, ale došlo ke změně poměrů.

Řízení, ve kterém se upraví práva a povinnosti po dobu po rozvodu (§906 a §907), musí být skončeno dříve, než se začne projednávat návrh na rozvod manželství. Soud má možnost svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, do společné péče nebo do střídavé péče. Má také možnost dítě svěřit do péče i jiné osobě, která není rodičem dítěte, pokud to zájem dítěte vyžaduje. (§ 907 OZ). Soud k tomu má možnost využít znalecké posudky a závěry kolizního opatrovníka dítěte (OSPOD).

Ve většině případů získávají dítě do své péče matky. Někdy se v této souvislosti mluví o diskriminaci otců, kdy se vychází ze stereotypu, že dítě patří matce, který je podpořen i faktem, že často rozhodují ženy soudkyně a opatrovnice-sociální pracovnice. Důvodem ale může být i dělení rolí v rodině, kdy matky zaujímají více pečovatelskou roli než otcové, a naopak otcové jsou více živitelé a s dětmi tráví méně reálného času (Dudová, 2007, s. 87, 88). „V přibližně 70 – 90 % případů přicházejí rodiče k soudu s již určenou dohodou, která zároveň obsahuje i dohodu o uspořádání výchovy a péče o dítě po rozvodu, v těchto případech bývá rodičem, který tuto roli přebírá, většinou právě matka“ (Dudová, 2007, s. 88). Je však možné, že rodiče otcové se o získání dítěte ani nepokusí, protože si myslí, že to nemá smysl (Dudová, 2007, s. 89).

1.3.3 Společná a střídavá péče

Dítě může být svěřeno i do společné nebo do střídavé péče. Společná péče znamená, že se pro dítě de facto nic nemění, tedy právně, a je možná, pokud po rozvodu žijí rodiče

společně, nebo pokud je dítě téměř zletilé a s rodiči nežije (Dudová, 2007, s. 74). Střídává péče znamená, že má dítě domovy dva, nějaký časový úsek žije s matkou a další s otcem. Dítě má tak kontakt s oběma rodiči, ale tato forma klade zvýšené nároky na dítě i rodiče. Může mít negativní vliv na identitu dítěte vlivem měnícího se prostředí. Toto uspořádání může být také náročně finančně: dítě potřebuje svůj pokoj, většinu vybavení potřebuje dvakrát (Dudová, 2007, s. 74 - 76). Lidé bez domova nemají svou domácnost, kde by mohli o dítě pečovat, z toho důvodu je pro ně střídává péče nedostupná.

1.3.4 Styk s dítětem

Na rozdíl od svěření do výchovy a stanovení výživného dohoda o styku s dítětem nemusí být schválena soudem. Naopak „Teorie i praxe ohledně styku rodiče s dítětem jednoznačně upřednostňuje neformální dohodu rodičů bez nutnosti intervence soudní moci“ (Dudová, 2007, s. 76). Pokud to ale zájem dítěte a poměry v rodině vyžadují, například pokud je jednomu rodiči bráněno v kontaktu, soud má možnost styk s rodičem upravit. V případě soudního rozhodnutí je pak dodržování termínu styku povinností: „Pokud je v rozsudku stanoveno, že rodič se bude s nezletilým dítětem stýkat v určitý den a v určitou hodinu, je jeho povinností dítě v daný čas převzít, případně se omluvit a nabídnout jiné řešení. Z práva se stává povinnost“ (Dudová, 2007, s. 76).

Při stanovení rozsahu styku se zohledňují potřeby dítěte, ale také schopnosti rodiče. Na styk s dítětem má velký vliv vztah, který panuje mezi rodiči. V některých případech rodič, který má dítě ve své péči, nesouhlasí se stykem s druhým rodičem. Bránění oprávněnému rodiči při styku s dítětem druhým rodičem může být považováno za změnu poměrů v rodině a soud může nově upravit styk.

Občanský zákoník podrobněji upravuje pravidla styku s rodičem. V Zákoně o rodině se úprava vztahovala na případy, kdy byl nutný zásah soudu. Nový občanský zákoník stanovuje konkrétní pravidla, která by měli využívat rodiče, kteří jsou schopni se dohodnout. Dítěti a rodiči, kteří spolu nesdílí domácnost, zaručuje právo stýkat se, zaručuje § 888 (OZ).

2 KONCEPT RODINY Z PSYCHOLOGICKÉHO A SOCIÁLNÍHO HLEDISKA

Rodina má v životě člověka nezastupitelnou roli. Nedokáže ji plně nahradit žádná instituce. Pojem rodina je tak silně spjat s blízkostí a s významným druhým pro člověka. Pokud o někom, kdo s námi není pokrevně ani legálně (sňatek, adopce) spjat, prohlásíme: „považuji ho za svou rodinu,“ je to projev velké náklonnosti a blízkého pouta.

Naopak zřeknutí se člena rodiny: „nejsi moje dcera“, nebo „nejsi můj otec“, ať už je jakkoliv myšleno vážně, často člověka zasáhne. Tento oxymóron, kdy člen rodiny jím být nemá, je spíše projevem nenávisti, zklamání z nenaplněných norem nebo očekávání.

Pokud chceme zkoumat rodičovství člověka bez domova, budeme muset lépe pochopit, jaké jsou znaky současné rodiny a co od rodiny současná společnost očekává. V této kapitole také vymezujeme funkčnost a soudržnost rodiny a jejich případný deficit. Popsání jejich případnému deficitu považujeme za důležité, protože ho lze u člověka bez domova předpokládat.

2.1 Základní znaky současné české rodiny

Rodina je součástí každé společnosti, jde o původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci. Sestává se většinou z dyadického páru muže a ženy, ideálně tento pár pojí manželství. V zásadě je postavena na sexuálním partnerství a příbuzenství. (Petrušek, 1996, s. 941) Současná rodina je monogamní.

Podle Hartla je rodina „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“ (2004, s. 230). Vyžaduje tedy pokrevní pouto nebo manželství a zároveň aktivitu členů rodiny v podobě odpovědnosti a pomoci. Nevyjadřuje se blíže ke společné domácnosti nebo společnému bydlišti.

Podle Matouška je rodina: „V užším tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“ (Matoušek 2003, s. 187).

Matoušek tedy upozorňuje na dva postoje k rodině: jeden je pevně dán a jeho mantinely jsou jasně vymezeny právem; širší pojetí umožňuje člověku rozhodnout se, koho do rodiny zahrne, bez ohledu na ukotvení v právu. V případě nesezdaného soužití neboli kohabitaci se za rodinu mohou považovat vzájemně oba partneři.

Ve spojitosti s rodinou se používá více klíčových pojmů, a to příbuzenství, manželství a společná domácnost. Příbuzenství vzniká buď pokrevními vazbami, nebo sňatkem. Manželství vzniká právním aktem. Uzavřením manželství automaticky nevzniká rodina, ta vznikne až narozením prvního dítěte. V jednom z rozhovorů se k tomuto tématu Možný vyjadřuje takto: „To, že podíl lidí žijících aktuálně v rodině se v poslední době zmenšuje, nenapravíme tím, že rozšíříme obsah slova rodina. V odborné řeči a nejen v ní má smysl rozlišit mezi domácností a rodinou. Bezdětní manželé mohou mít šťastnou a spokojenou domácnost, mohou si vytvořit krásný domov a označovat ho za rodinu, skýtá-li jim to útěchu. Jak čemu říkáme, v tom jsme svobodní, ale skutečnost tím nezměníme.“ (Možný, 2007, s. 30) Jeho pojetí rodiny tak zahrnuje rodiče a jejich děti, kteří žijí ve stejné domácnosti.

Rodinu lze definovat hned několika způsoby, ale obecně uznávaná soudobá definice rodiny neexistuje (v současné moderní společnosti existuje spíše představa o referenčním modelu). O vymezení její funkce se lze pokusit na základě její struktury a na základě jejích funkcí.

Na základě struktury rozlišujeme rodinu nukleární od širšího příbuzenstva. Nukleární rodina v sobě zahrnuje rodiče a děti, kteří spolu sdílí domácnost a převažují v ní bezprostřední a důvěrné osobní kontakty. Tato skupina má společné zájmy a je pro ni charakteristická solidarita (Petrušek, 1996, s. 941). Pro rodiče, kteří tuto nukleární rodinu založili, je tato rodina rodinu prokreační, pro děti je rodinou původu, tedy orientační.

„Specifikum rodiny spočívá v tom, že je postavena na plnění určitých rolí, ale zároveň vytváří prostředí, ve kterém se lidé po celý svůj život svým základním životním rolím učí. Rodinná výchova je považována za základ výchovy“ (Petrušek, 1996, s. 942).

Rodina je považována za součást struktury společnosti. Rodina má v tomto smyslu větší význam než jedinec. Společnost je souborem rodin spíše než souborem jednotlivců. Jedinec bez rodiny může fungovat, ale optimální podmínky pro reprodukování společnosti vytváří právě rodina. Ostatně jednou z jejích základních funkcí je právě reprodukční funkce.

Tzn. dítě nejen zplodit, ale postarat se o něj, než bude soběstačné, dát mu zázemí a pečovat o ně. „Vzájemná úzká životně-existenční závislost rodiny a společenského celku vede každou společnost k úsilí zajistit jistou shodu spol. a rodinných zájmů.“ Rodina je tak pod ochranou státu, který přebíral některé její funkce a je v roli garanta, že rodina bude plnit alespoň základní funkce (Petrusek, 1996, s. 942).

V dnešní době je pro rodinu a tím pádem i pro společnost charakteristická značná individualizace. Podle Ulricha Becka má individualizace dva protikladné aspekty. Jedinec je svobodnější, nemá předem definovaná pravidla a povinnosti. Má možnost více ovlivnit svůj život. Na druhou stranu ale ztrácí jistoty a stabilitu a má větší odpovědnost za utváření vlastního života. Takovýto jedinec má sice větší možnosti, ty však s sebou přináší i riziko. Proto mluví Beck o rizikové společnosti (Beck, Beck-Gersheim citováno Dudová, 2008, s. 19).

Stále více párů žije mimo manželství, mimo manželství se rodí i více dětí (Singly, 1999, s. 25). Toto potvrzuje i Možný, který říká, že manželská rodina ztrácí monopol na sex i rození dětí, společnost akceptuje i rození dětí v jiných alternativách rodiny. Dříve tyto děti byly považovány za nelegitimní, nyní jim stát garantuje stejná práva jako dětem narozeným v manželství (Možný, 2011, s. 21).

Sezdaná i nesezdaná soužití jsou méně stabilní. Tím narůstá počet neúplných rodin a porodnost. Naše společnost vychází z křesťanských hodnot, podle těchto hodnot mají být manželství monogamní a nezrušitelné. Monogamie je stále zachovávána, ale to i za cenu rozvodu manželství. Nezrušitelnost ustupuje do pozadí díky individualizaci a „vztahovosti“ rodiny, kdy kvalita vztahů je ceněna více než jejich trvalost. Partnera pro život si jedinec vybírá sám, právě na základě citů. V tradiční rodině byl výběr partnera v rukou rodičů, kteří dbali na to, aby budoucí partner pocházel ze stejné nebo vyšší úrovně společnosti a se stejnými hodnotami jako orientační rodina.

Rodina také ztratila monopol na své dříve tradiční funkce. Výchovu a socializační funkci přebírá škola. Péči o její nemocné členy převzali nemocnice. Parsons potvrzuje, že některé své funkce rodina ztrácí, avšak utváření osobnosti dítěte zůstává i nadále doménou rodiny. Dítě tráví velkou část času mimo domov nebo ne aktivně s rodiči. Na dítě působí i masmédiá. Toto omezení výchovné funkce rodiny vidí Ariés jako příležitost pro rodinu a ne jako ztrátu. Je toho názoru, že tato změna vedla rodiče k novému pojetí rodičovství. Rodiče

se učí hledat k dítěti nový, hlubší vztah. Souvisí to se skutečností, že hlavním kapitálem dítěte se stává jeho vzdělání (Singly, 1999, s. 22). Díky škole a vzdělání není dítě bráno převážně jako pracovní síla. Projevuje se to i v novém pojetí dětství. V tradiční rodině se nahlíželo na dítě jako na malého dospělého. Navíc období dětství bylo poměrně krátké, prodloužilo se právě s ohledem na vzdělání jako přípravu na budoucí povolání. Česká právní úprava garantuje vyživovací povinnost dokonce do 26 let. Škola tak dítě z rodiny vzdálila, ale zároveň je rodině navrácí (Singly, 1999, s. 22).

V tradiční rodině nemělo dítě tutéž hodnotu jako dospělý člověk. Jeho hodnota spočívala v očekávání budoucnosti, plnohodnotné pracovní síly, dědice, který se naučil dovednosti ke spravování majetku a obživy rodiny. Se změnou charakteru kapitálu rodiny, kterým je v současné době vzdělání, se mění i jeho hodnota. „Děti už nejsou vnímány z hlediska případného dědictví. Jsou hodnoceny sami za sebe jako osobnosti“ (Singly, 1999, s. 24). V dnešní individualizované společnosti jsou úspěch v životě a osobnostní vyrovnanost spojené nádoby. Být rozvinutou individualitou, osobností, která zná své silné stránky a talenty, se stává diktátem dnešní doby. Rodiče věnují svou pozornost pocitům a projevům dítěte, jeho zdraví i školním úspěchům. Změnou kapitálu, který se v rodině předává, rodina přišla o výhradní právo jmenovat dědice (Singly, 1999, s. 25, 47).

I přes snahu zrovnoprávnit dítě dospělým, je dítě vůči dospělým v podřízené pozici. Do určité míry se musí podvolovat vůli rodičů, kteří rozhodují o jeho životě. Tuto míru se snaží regulovat stát, který se snaží nastavit mechanismy, které by zajistily ochranu autonomie jednotlivých členů rodiny a ochranu jejich slabších členů (Singly, 1999, s. 47 - 49).

Živitelem rodiny není pouze muž, ekonomicky aktivní jsou i ženy. „Několik let věnovaných mateřství se mění z celoživotního údělu ve významnou, ale v prodlužujícím se životě už jen poměrně krátkou epizodu“ (Možný, 2011, s. 23).

Rozšíření a tolerance kontroly početí umožnilo mít lepší kontrolu nad rozhodnutím, kdy se partneři stanou rodiči. Kontrola početí vede ke změně sexuálního chování, odděluje sex od biologického účelu (Plaňava, 1998, s. 73). Díky možnosti odkladu rodičovství tak vznikají i partnerství, jejichž předpokladem nutně není založení rodiny. To, že je intimní partner potencionálním otcem či matkou, je v dnešních vztazích posouváno do pozadí. Partner může být dobrým partnerem, ale nemusí být dobrým rodičem. Vznikají tak intimní vztahy i trvalá partnerství bez vazby na přirozené důsledky – rodičovství (Šulová, 1998,

s. 305). Plaňava upozorňuje, že tento jev souvisí s prodlužováním a kultem mládí. „Období dospívání už není pouhým přechodem, nejradyji co nejrychleji, od dětství k dospělosti, nýbrž se pojímá jako pokud možno co nejdelší údobí se svou vlastní subkulturou, stylem života i vnějšími znaky“ (Plaňava, 1998, s. 70).

Výběr partnera jako potencionálního rodiče je na základě citového vztahu, vzájemné náklonnosti a lásky. Tento cit s sebou nese velká očekávání. Od partnera a partnerství se očekává, že bude stále naplňovat naše potřeby, proto je proměnlivý a může být i křehký. To má za následek křehkost partnerství a tedy i rodiny. Partneri mají v povědomí možnost z tohoto svazku vystoupit a této možnosti využívají (Plaňava, 1998, s. 70, 71).

Rodičovství je považováno za znak dospělosti, jeho odsouvání je pro dnešní rodinu typické a to s sebou nese pozitiva i negativa. Partneri jsou s vyšším věkem vyzrálejší a předpokládá se, že se budou s rodičovskou rolí lépe vyrovnávat po duševní stránce. Vyšší věk rodičů se však pojí i s neochotou změnit stávající styl života, zdravotními komplikacemi a je jedním z důvodů snižování porodnosti (Šulová, 1998, s. 305). Také antikoncepce má vliv na snižování porodnosti. Tento jev nesouvisí pouze s odkladem rodičovství, ale se snížením počtu dětí v rodinách (Plaňava, 1998, s. 74).

2.2 Rodina z psychologického hlediska

Nyní definujeme rodinu podle toho, co svým členům poskytuje, tedy z hlediska jejích funkcí. Řezáč mluví o rodině jako o sociální skupině: „Rodina představuje ojedinělý typ sociální skupiny, poskytující v podstatě nenahraditelné klima a prostředí pro sebezvoj jedince. Vyznačuje se vysokou mírou intimity a vysokým formativním účinkem. Platí pro ni všechny zákonitosti jako pro každou jinou sociální skupinu“ (Řezáč, 1998, s. 204). To znamená, že je pro ni charakteristická interakce, komunikace a určitá forma organizace.

Podobně na rodinu nahlíží i Minuchin, podle kterého rodina „Představuje přirozenou společenskou skupinu, jež u svých členů ovládá odpovědi na vnitřní a vnější podmínky. Její strukturu a složení prověřuje a upravuje zkušenost členů rodiny“ (Minuchin, 2013, s. 21). O rodině mluví jako o významném činiteli procesu vývoje lidské mysli. Podle Minuchina slouží rodinné funkce dvěma účelům, vnitřnímu, tedy psychosociální ochraně členů rodiny, na kterou je kladen největší důraz, a vnějšímu přijetí a předávání kultury (2013, s. 51).

Rodinu vidí jako významnou pro utváření identity, která se skládá ze dvou složek: pocitu sounáležitosti, který člověk získává přizpůsobováním a přejímáním vzorců chování v rámci rodiny; vymezení, a to jak v rámci subsystémů rodiny, tak i příslušností k jiným skupinám. „Laboratoří, v níž se tyto složky mísí a vytvářejí, je rodina – živná půda identity“ (Minuchin, 2013, s. 52).

Řezáč zmiňuje, že rodina vedle jiných znaků může být považována za rodinu z psychologického pohledu tehdy, pokud naplňuje tyto funkce (Řezáč, 1998, s. 203): akceptaci lidské existence, hmotné a sociálně ochraňující prostředí, podporu autonomie jednotlivých členů, zajištění životních potřeb, vzájemnou podporu a východisko a zprostředkující článek při pronikání do společnosti.

Podle Matouška je hlavní funkcí rodiny výchova dětí a emocionální podpora jejich členů (Matoušek, 2003, s. 187). Obecně řečeno, funkcí rodiny je naplňování potřeb jejich členů, od těch základních až po ty vyšší. Pokud rodinu chápeme jako skupinu, jež zahrnuje rodiče a jejich děti, můžeme na funkce rodiny nahlížet ve dvou rovinách: jaké funkce má rodina pro dítě a jaké funkce pro rodiče.

2.3 Funkčnost a soudržnost rodiny a jejich případný deficit

V současné době lze vyzorovat, že se do popředí zájmu odborníků dostávají i zdravé funkční rodiny (žádající kupř. poradenství ve specifických životních fázích a situacích, např. při narození potomka apod.). Někteří autoři se však stále shodují, že i přes tuto skutečnost je literatura a praxe stále zaměřena na dysfunkčnost a patologie než na identifikaci toho, co v rodinách funguje (Šulová, 1998, s. 309 a Matoušek, 2002, s. 128). Rodina, která funguje, pomoc odborníků nevyhledává, odborníci se tak zaměřují na rodiny, které je kontaktují.

Zachování funkcí rodiny je spjato s odolností rodiny: „Jde o dynamickou rovnováhu mezi nároky na udržení základních funkcí rodiny při obtížných, stresových situacích či napětích, a mezi kapacitou rodiny a jednotlivých členů se s nimi vyrovnávat, vzájemně se podporovat a rozumně komunikovat“ (Břicháček, 2002, s. 12). Odolnost rodiny ovlivňuje, jak rodina chápe samu sebe, a to i navenek, jaký má životní styl a hodnoty, tedy identita rodiny. Vzhledem k tomu, že tato odolnost je dynamický proces a ne setrvalý stav, úplná rovnová-

ha je nedosažitelným ideálem. V rodinách dochází k napětí a při náročnějších požadavcích toto napětí, může vést ke krizi. Pokud je rodina odolná, krizi překoná a adaptuje se na novou situaci. U zranitelné rodiny může vést krize k rozpadu (Břicháček, 2002, s. 12, 13).

„Každý člen rodiny má jiné schopnosti zvládat rizikové situace určitého typu a v jiných situacích selhává. Odolnost rodiny je jakousi mozaikou řady individuálních vztahových dimensí“ (Břicháček, 2002, s. 14). Stává se tak, že co je pro jednoho člena rodiny zátěž a ohrožení, zbytek rodiny nemusí vnímat. Záleží pak na jeho komunikaci o jeho potřebách s ostatními, aby našli společné řešení. Při neuspokojení této potřeby vzniká napětí (Břicháček, 2002, s. 14).

Odolná rodina má být funkční a stabilní. Znaky rodinné funkčnosti a stability vymezuje Šulová. Mezi tyto znaky patří tvořivost, jasnost ve vymezení rolí a zároveň schopnost zastupovat se v těchto rolích. Podstatné je vymezení vedoucí role a podpora této autority ostatními. K jasnému vymezení rolí přispívá jasnost komunikace (Šulová, 1998, s. 310).

Minuchin v souvislosti s jasným vymezením autority a zodpovědnosti hovoří o subsystémech rodiny, každý člen je součástí určitého subsystému. Jedním z nich je rodičovský subsystém, který má ideálně tvořit matka a otec (Minuchin, 2013, s. 56). Tento subsystém je pro fungování rodiny a její odolnost jedním z nejdůležitějších. Ideálně jsou to vyzrálí, odpovědní jedinci, kteří jsou autentičtí, respektují se a jsou ochotni investovat do vztahu i do vztahu s dětmi (Břicháček, 2002, s. 16). Každý subsystém má svou roli a pravidla, úkoly a požadavky. Aby mohl fungovat, potřebuje jasně vymezené hranice, jejichž účelem je subsystém chránit. Pro fungování subsystému matka - otec, je potřeba, aby byl ušetřen přílišných zásahů od příbuzných a dětí. Nesmí být ale zároveň izolován od dalších subsystémů. Musí být jasné a zřetelné, kde jsou jeho hranice. Může dojít ke dvěma extrémům: rozvolnění a propletení. Systém, který lze charakterizovat jako rozvolněný, snáší poměrně velké množství změn jednotlivce. Zátěž jednotlivce se tak neodráží v celém systému. Může tak docházet k situacím, kdy rodinný systém neposkytne podporu, když je potřeba. Chybí pocit sounáležitosti. Druhým extrémem je propletená rodina, která reaguje i na malé změny poměrně rychle a intenzivně (Minuchin, 2013, s. 56-58).

Dalším zásadním znakem funkčnosti a stability pro optimální fungování rodiny je způsob vyjadřování konfliktů a účinná interakce při jejich řešení (Šulová, 1998, s. 310). U odolné rodiny umí její členové racionálně řešit své problémy, dobře spolu komunikují, reagují

i na mimoslovní projevy. Rozhodnutí dělají společně. Umí si vzájemně naslouchat a snaží se chápat druhého. Emoce druhého se snaží pochopit, nikoliv utlumit (Břicháček in Plaňava, 2002, s. 16).

Rodina musí být schopná se přizpůsobovat podmínkám. „Rodina musí odpovídat na změny vnější i vnitřní, musí být schopna transformace způsoby odpovídající novým podmínkám, aniž by ztrácela návaznost, která slouží k orientaci rodinných příslušníků“ (Minuchin, 2013, s. 56).

Významná pro fungování je soudržnost rodiny, ale za předpokladu, že tato soudržnost zásadním způsobem neomezuje autonomii jedinců v rodině a umožňuje jim samostatnost a osobní zodpovědnost. Je tedy podstatná rovnováha mezi vzájemnou blízkostí a sounáležitostí členů rodiny (Šulová, 1998, s. 310). Členové rodiny jsou schopni se vzájemně přizpůsobit a jsou flexibilní. Umí se podpořit v závažných situacích. Jejich vztahy jsou založené na důvěře, zájmu o pohodu druhého, spoluprožívání. Jsou schopní přijmout své práva, ale i povinnosti a to nejen svých, ale i druhých. Jde o spolupráci a respekt. Respekt k zájmu druhých (Břicháček, 2002, s. 16).

Není důležité pouze, jak se daří fungovat jejím členům v rámci rodiny, ale i to, jaké mají zázemí mimo rodinu v podobě přátelské sítě osob, které pojí časté interakce a pozitivní vztahy (Břicháček, 2002, s. 16). Musí fungovat i vnější podpora a zdroje uspokojování potřeb.

V případě, že dojde k oslabení odolnosti rodiny, může rodina v některých svých funkcích začít selhávat. Pokud rodina selhává, projevuje se to u jejích členů hned v několika oblastech. Mohou mít mentální, sociální a často i zdravotní obtíže. Na negativní vlivy rodiny jsou citlivé hlavně děti. Narušeny mohou být jejich emoční vztahy i projevy, a to i dlouhodobě. Následky selhání rodiny se mohou projevit ve vztazích s jejich vrstevníky i v partnerských vztazích. Mohou být méně oblíbené. Pokud je pro ně v rodině nevhodné prostředí v době dospívání, mohou je kompenzovat alkoholem, návykovými látkami nebo situaci mohou řešit předčasným opuštěním rodiny. Selhání rodiny mohou děti přenášet na další generace (Břicháček in Plaňava, 2002, s. 14).

Ne každý rodič má předpoklady k plnění rodičovské role. Větší pravděpodobnost k tomu, že nebudou svou rodičovskou roli plnit dle požadavků společnosti, je u rodičů s nedostatkem v sociální orientaci (malá schopnost empatie, problematické mezilidské vztahy, pro-

blém v porozumění potřebám jiných), s problematickým sebehodnocením (lidé, kteří nejsou spokojeni s rodičovskou rolí, s malou sebeúctou), jejichž chování je rizikové (jsou impulzivní, není dostatečná sebekontrola a sebeovládání), mají špatnou zkušenost z vlastního dětství (Vágnerová, 2004, s. 592).

Je více než pravděpodobné, že do potíží se někdy dostane každá rodina. Pokud jsou tyto problémy dlouhodobého charakteru, zranitelnost rodiny se zvyšuje. Těmito potížemi může být pracovní nespokojenost, nezaměstnanost, sociální nejistota, chudoba nebo špatné bydlení. Pokud tato rodina navíc nenajde zdroje podpory v okolí nebo v sociální síti, zranitelnost této rodiny se zvyšuje (Břicháček, 2002, s. 14). „Jestliže naděje mizí, dochází k postupné demoralizaci jednotlivých členů i celé rodiny“ (Břicháček, 2002, s. 14). Postupně pak jednotliví členové ztrácí víru ve vyřešení těchto obtíží a přestávají se o to pokoušet.

Rodinu mohou ohrozit i zdánlivě malé obtíže, ale časem se mohou prohloubit, narůst a stávají se zásadními. Členům rodiny jde potom ne tak úplně o jejich řešení, ale hlavně o „princip“. Konflikty se snadno stanou prestižní záležitostí a přerostou do velkých rozměrů. Někdy může nastat situace, že je rodina postavena před zásadní problém, který zdánlivě vyřeší. Situace se však odráží v zástupných malých problémech, které rodina nezvládá překonat. V rodinách pak nastává otevřená agrese a konflikty nebo dochází k odcizení a ochlazení prostředí, které může být až zanedbávající (Břicháček, 2002, s. 14).

Co se zanedbávání týče, jsou dle Matouška jisté rizikové faktory. Častěji hrozí u svobodných matek, které nemají dostatečné zázemí. Sklon k zanedbávání mají také dospělí trpící duševní nemocí, ať už jsou to deprese, schizofrenie nebo například laktační psychóza. Zanedbávání se dopouští rodiče trpící závislostmi na alkoholu nebo nealkoholových drogách (Matoušek, 2002, s. 128).

Matějček rozděluje zanedbávající rodiče do dvou skupin: rodiče, kteří nemají dostatečné kompetence, a dále pak rodiče, kteří nemají k rodičovství dostatečnou motivaci. U rodičů, kteří nemají dostatek kompetencí, se Matějček stejně jako Matoušek zmiňuje o tom, že se to může stát vlivem somatických i psychických onemocnění, závislostí. Takoví rodiče mohou být sami citově deprimovaní (Matějček 1995 in Vágnerová 594).

Rodiče bez dostatečné motivace k rodičovství pro rodičovství nemají prostor, buď dávají přednost jiným rolím, které jsou s rolí rodiče v konfliktu, nebo mají velké problémy a rodi-

čovství odsouvají do pozadí. Mohou to být rodiče, kteří jsou v hmotné bídě (Vágnerová, 1995, s. 594).

Neúplná rodina nemusí být synonymem pro nefunkční rodinu. O neúplné rodině hovoříme, pokud dítě vychovává pouze jeden rodič a druhý s nimi nesdílí domácnost. Neúplná rodina není pouze fenomén dnešní doby, je tu od nepaměti. Ideálem je rodina úplná, proto její neúplnost naznačuje, že tato situace není optimální a dokonce pro dítě nevhodná. Je ale otázkou, zda je tomu skutečně tak. Rodič, který má v péči dítě sám, je v náročnější situaci.

Matějček uvádí, že řada studií se snaží dokázat, že neúplnost rodiny má negativní vliv na vývoj jedince. Připouští skutečnost, že mezi neúplností rodiny a vývojem dítěte existuje nějaký vztah (Matějček, 1986, s. 34). Záleží mimo jiné na příčině absence druhého rodiče (rozvod, úmrtí), kontextu (rodič alkoholik) a na době, kdy rodič rodinu opouští. Jinak ponese ztrátu přítomnosti rodiče předškolák, jinak dospívající. U dětí, které mají poruchy, se často vyskytuje absence otce nebo matky. Ale samotná absence rodiče automaticky nevede k poruchám chování. Musí se vyskytnout i jiné příčiny. Navíc rozhoduje i osobnost vychovávajícího rodiče, který v mnoha ohledech zastupuje i funkce druhého rodiče. Nemusí mít možnost podělit se o péči o dítě, o své starosti. Může mu chybět podpora partnera. Schopnost vychovávajícího rodiče vyrovnat se s takovou situací hraje svou roli. Nepřítomnost rodiče tak nemusí přímo způsobit poruchy chování nebo jiné obtíže dítěte, ale její nezvládnutí druhým rodičem může vést k negativní „citové atmosféře“, která toto způsobí. (Matějček, 1986, s. 34)

Na vývoj dítěte nemá vliv pouze situace rodiny, i když jej značně ovlivňuje. Záleží i na jeho osobnosti, temperamentu. „Dítě není jen pasivně přijímajícím účastníkem výchovné činnosti – je samo aktivním strůjcem svého osudu. A život v neúplné rodině je stejně tak „součinností“ jako život v rodině dokonale úplné“ (Matějček, 1986, s. 35).

3 RODIČOVSTVÍ V SOUČASNÉ RODINĚ

Spolu s rodinou prošlo mnoha proměnami i rodičovství, v této kapitole budou popsány jeho současné charakteristiky rodičovství a rodičovské role. Proměnou prošlo nejen postavení dítěte v rodině, ale i požadavky na roli matky a otce.

3.1 Význam rodičovství

V této podkapitole je popsán vzájemný význam rodičů a dětí. Děti a rodiče se navzájem potřebují, jsou ve společné interakci. Velký význam pro vzájemné uspokojování jejich potřeb má vytvoření pozitivní citové vazby. Citová vazba vzniká společným trávením času, sdílením a péčí.

3.1.1 Význam dítěte pro rodiče

Rodičovství často znamená upozadit některé své potřeby a dát přednost potřebám dítěte. K tomuto může dojít pouze v případě, že dítě je pro rodiče významnou hodnotou. Na rodiče jsou kladeny vysoké nároky a nezbytným předpokladem, aby se tyto nároky snažili splňovat, je kladný citový vztah k dítěti. Dítě ideálně přináší rodiči radost a uspokojuje jeho životní a psychické potřeby (Matějček, 1986, s. 15).

Význam citového vztahu rodiče k dítěti lze ilustrovat na porovnání negativních důsledků zanedbávání a agresivního chování k dítěti. Zanedbávání má na dítě závažnější důsledky než agresivita i přes skutečnost, že nelze zpochybnit závažné následky agresivity, které splňuje znaky domácího násilí, jehož důsledky mohou být až život ohrožující. Zanedbávání projevující se nevědomostí a nedostatkem podnětů způsobuje, že dítě nedostane příležitost, aby se pomocí interakce s rodičem naučilo základním civilizačním dovednostem. Pokud je dítě zanedbáváno od útlého věku, nerozvíjí se jeho intelekt. V krajním případě zanedbávání vede k deprivaci dítěte (Matoušek, 2003, s. 111).

Rodiče mají dítě vychovávat. Matějček zdůrazňuje, že osobní vztah mezi rodiči a dětmi je nad výchovnou technikou. Výchovná technika z něj vychází. Odměny se dávají především bez zásluhy, v případě trestu přichází usmíření, ne odčinění. Rodiny, kde se to neděje, se podle Matějčka podobají ústavům. Spoluprožívání úspěchů i neúspěchů s dítětem souvisí s identitou rodiče. Dítě je v ideálním případě její součástí. Úspěch dítěte je považován za úspěch rodičů (1986, s. 26).

S trochou nadsázky lze konstatovat, že rodičovství je jediná forma lidské nesmrtelnosti, člověk přežívá v genech svých potomků. Pokud máme děti, máme zdánlivou jistotu, že tu něco z nás zůstane i po naší smrti. Říká se, že nejhorší tragédie pro rodiče je, když přežijí své dítě. Přežít své dítě je pro naši společnost něco nepřirozeného.

Touha nebo potřeba otevřené budoucnosti není jedinou motivací. K rodičovství vede rodičovský pud. V psychologizujících člancích se čas od času dočteme něco o „tikání biologických hodin“ člověka, kdy člověk, který třeba dítě neplánoval, najednou ucítí touhu po dítěti, tedy rodičovský pud. Chce následovat svůj instinkt.

Matějček zmiňuje jako motivaci k rodičovství ještě i jiné aspekty, jako jsou psychologické a společenské tendence, které se projevují přáním potvrzení své plodnosti a umožní vyrovnat se ostatním. Vedle těchto aspektů může jít také o touhu o posílení rodinného společenství, nebo naopak o odchod z původní rodiny (Matějček, 1986, s. 18). Tento odchod souvisí s tzv. předčasným rodičovstvím, kde impulz k rodičovství dává rodina, která neuspokojuje potřeby dětí do takové míry, že se nejsnadnějším řešením zdá založení vlastní rodiny. Dítě se tak stává symbolem dospělosti a samostatnosti, ale také vzdoru.

V minulosti byly děti jakousi ekonomickou pojistkou, měly se postarat o rodiče ve stáří, byly pracovní silou. Tento motiv sice úplně nevymizel, ale značně ustoupil do pozadí. Teď jsou děti spíše pojistkou vůči osamělosti. Tím, jak došlo k psychologizaci a emocionální vztahů k rodině, je kladen důraz na uspokojení osobních potřeb člověka, které má naplnit rodičovství (Matějček, 1986, s. 19).

Jaké jsou tyto potřeby? Dítě umožňuje rodičům uspokojit jejich potřebu stimulace, učení, bezpečí a jistoty, společenského uznání a otevřené budoucnosti (Matějček, 1986, s. 15).

Dítě je pro rodiče nový významný podnět, přináší do jejich života dosud nepoznané zážitky a situace. Život s dítětem je proměnlivý. Tak jak se dítě vyvíjí, mění se jeho potřeby a nároky na rodiče a ti se mu musí přizpůsobovat.

Aby se rodič těmto nárokům přizpůsobil, učí se zvládat nové situace a nabývá nové zkušenosti. „I starosti s dětmi jsou něco specificky lidského, co nelze jinak prožít a čím člověk vyspívá a zraje“ (Matějček, 1986, s. 15). Nejedna bezdětný dospělý se setká s tvrzením, že některé věci jako „nerodič“ nechápe nebo je nechápe tím správným způsobem a svůj smysl života hledá v nepodstatných věcech. Tato tvrzení souvisí s novým podnětem naplňování potřeb, kterým je dítě, a které změní rodiči žebříček hodnot. Navíc být rodičem

znamená větší společenské uznání. Dítě je považováno za významnou hodnotu a jako takové zhodnocuje i dospělého. Dodává mu sebevědomí. „Rodičovská odpovědnost, rodičovské povinnosti, starosti atd. jsou z tohoto hlediska vlastně významnou pomocí nám samým – zvyšují naši hodnotu“ (Matějček, 1986, s. 16). Nejenom, že děti potřebují rodiče, ale rodiče potřebují děti. Vzájemně si dodávají pocit bezpečí a jistoty pomocí citových vztahů a podpory (Matějček, 1986, s. 16).

3.1.2 Význam matky pro dítě

Matka je z počátku vnímána dítětem jako součást vlastní bytosti, postupně dítě začne sebe a matku odlišovat. „Matka slouží jako významný zdroj uspokojování jeho potřeb, ale je i prostředníkem mezi dítětem a okolním světem“ (Vágnerová, s. 112). Matka je tak vlastně prvním objektem, který je dítětem vnímán jako trvalý, je někým, o kom dítě ví, že existuje, i když není bezprostředně fyzicky přítomná. Tímto objevem se mění i vztah k matce. Dítě zjišťuje, že aby byly naplněny jeho potřeby, musí matku nějakým způsobem upoutat (Vágnerová 112, 113). Proces odpoutávání se od matky začíná již v batolecím věku. Ideální situací je, když se toto odpoutání děje pozvolně (Vágnerová, s. 152).

Předpokládá se, že matka tráví s dítětem více času než otec, proto je zkušenější než otec a lépe interpretuje projevy dítěte a vnímá jeho potřeby. Pozornost matky je zaměřena převážně na činnosti, které se týkají péče o dítě, matka dává přednost klidnějším hrám v domácím prostředí. Více na dítě mluví. V ideálním případě je matka pro dítě „pečující a ochraňující osoba“, je zdrojem jistoty a bezpečí (Vágnerová, s. 227).

Jak už bylo řečeno, pro dítě a rodinu znamená nástup do školy podstatnou změnu životního stylu. Role matky se přesto podstatně nemění, maximálně právě jen ve vztahu ke škole (Vágnerová, s. 317). „Dítě raného školního věku je na ni vázáno v rámci každodenní interakce. Tato závislost je velice nenápadná a mohla by se nějakým viditelnějším způsobem projevit teprve v zátěžové situaci“ (Vágnerová s. 318). Matka se stává garantem plnění školních povinností, vyvíjí na dítě tlak, ale zároveň mu poskytuje potřebnou podporu.

3.1.3 Význam otce pro dítě

Pro vytvoření kladného vztahu dítěte s otcem je důležitý častý fyzický kontakt. Ten může začít už přítomností u porodu. Otcové mají tendenci věnovat větší pozornost synům, víc se jich dotýkají a víc na ně mluví. Matky se chovají obdobně k dcerám (Matoušek, 2003, s. 67).

Kolem šesti měsíců dítěte se významným druhým stává i osoba otce. „Pokud se otec dítětem zabývá, stává se osobně významnou bytostí i on a dítě se připoutá i k němu“ (Vágnerová, 2012, s. 118). Otcové se ke svým dětem obvykle chovají odlišně než matky. Jejich význam obvykle nespočívá v poskytování základní péči o dítě, ale v tom, jakým jsou partnerem při hře. Společná hra otců s dětmi bývá aktivnější a pohybovější než hra s matkou.

Navíc se otec může cítit nejistý a nezkušený při kontaktu s malým dítětem, proto matka zpravidla na otce dohlíží a instruuje jej, jak se k dítěti má chovat (Vágnerová, 2012, s. 118). V tomto období funguje vztah s otcem spíše něco jako pojistka. „Pokud by chování matky nebylo z hlediska dětských potřeb alespoň uspokojivé, mohl by otec působit kompenzačně. Vřelý a chybějící otec může dítěti nahradit chybějící zkušenost“ (Vágnerová, 2012, s. 118). Otec batolete nemá přesně vymezenou náplň rodičovské role, náplň mu není určena ani biologicky, ani společensky. Často se proto jejich chování k dětem liší, i když jsou schopni téměř stejného chování a péče jako matky (Vágnerová, 2012 s. 153, 154).

Na rozdíl od matky tráví otec zpravidla s dítětem méně času, proto je pravděpodobnější, že tento čas bude vyplněn intenzivněji. Otec jako partner při hře slouží jako zdroj zábavy a oživení stereotypu, je orientován více na výkon a pomáhá dítěti k rozvoji jeho samostatnosti a k přijetí rizik. Otcové nepřízpůsobují své chování dětem tak jako matky a jsou neústupnější v požadavcích na děti. Otec klade větší důraz na dodržování pravidel. Dítě musí nejen dodržovat pravidla, ale zároveň hledat nové možnosti řešení. Díky tomu má dítě možnost získat jinou zkušenost a kompetence, které jsou mimo jiné důležité pro rozvoj vztahů k vrstevníkům a k prosazení se v rodině. Otcové navíc přistupují k dcerám a synům odlišněji ve větší míře než matky, a mají tak větší význam pro rozvoj genderové identity dítěte (Vágnerová, 2012, s. 153, 154).

I během předškolního věku Vágnerová označuje otce za doplňkového rodiče, který s dítětem tráví méně času a je pro dítě vzácnější. Tento čas tráví s dítětem mimo domov. Ve srovnání s matkou je direktivnější a méně na dítě mluví. Pro dítě je jakýmsi průvodcem

vnějším světem, jeho vztah s dítětem je variabilnější než jasněji daný mateřský, ale zároveň je křehčí. Na jeho kvalitu má značný vliv matka (Vágnerová, 2012, s. 227, 228).

Ani ve školním věku razantnější proměna role otce neprobíhá. Koriguje problémy, má stále větší autoritu než matka. Její zásahy jsou ovšem častější, dítě je na ně zvyklé a tím se naopak může snížit jejich účinnost. Větší autorita otce je dána i sociokulturní tradicí. Otec je alternativním modelem dospělé osoby a i nadále pomáhá utvářet dítěti jeho genderovou identitu. Funguje jako partner v různých činnostech a je oporou dětské samostatnosti (Vágnerová, 2012, s. 317, 318).

3.2 Rodičovství a role rodiče

text V minulosti bylo rodičovství údělem člověka. Pokud žil člověk partnerským životem, bylo rodičovství jeho přirozenou součástí. Pokud byl pár dříve bezdětný, jednalo se spíše o zdravotní důsledek. S vynálezem a rozšířením antikoncepce se stalo něčím, co lze naplánovat. Každá rodina prochází několika fázemi, každá fáze má přechod, který se může pojit s nějakým rituálem jako je svatba nebo při konci rodiny dokonce pohřeb. Přechod k rodičovství je považován za nejvýznamnější (Možný, 2011, s. 150).

Podle Rossiové může mít tento přechod následující charakteristiky. První charakteristikou je silný kulturní tlak především na ženu. Společnost ženě matce přisuzuje vyšší hodnotu než bezdětné ženě. Odmítnutí mateřství je jev, který není příliš akceptován. Přesto je odmítnutí mateřství jev, který existuje a začíná mu být věnována pozornost jako jedné z alternativ životní strategie (Možný, 2011, s. 150, 151).

I přes širokou dostupnost antikoncepce není přechod k rodičovství vždy plánovaný (Možný, 2011, s. 152). Před rozšířením antikoncepce byl sexuální partner zároveň potenciálním rodičem. V současné době se zdá, že se s případným rodičovstvím úplně nepočítá.

Přechod k mateřství je přechod nerevokovatelný. Pro dnešního člověka se zdá být přirozené vybírat hned z několika možností. Činit některá rozhodnutí opakovaně. Pokud mu nevyhovuje jedna cesta, zdá se, že mu nic nebrání rozhodnutí změnit a zkusit další. „Jakmile se ale dítě jednou narodí, člověk se stává rodičem nevratně, a to platí i pro otcovství, i když muž se snáze může ke svému rodičovství neznat“ (Možný, 2011, s. 152). To, že je rodičovský stav trvalý, zároveň znamená, že je pevnější než ostatní vztahy. Je to vztah, který

na rozdíl od partnerského není vázán žádnou zrušitelnou dohodou. „V situaci, kdy je láska mezi mužem a ženou tolik křehká a nestabilní, stává se právě dítě objektem dlouhodobé a hluboké lásky rodičů“ (Dudová, Vohlídalová, 2005, s. 3).

Dalším ze znaků přechodu k rodičovství je, že se jedná o přechod zlomový. Matka se na dítě připravuje několik měsíců, ale jde o přípravu biologickou. Navíc, pokud se jedná o první dítě, těhotenství je období představ: jak bude dítě vypadat, jak se bude chovat, jak bude fungovat nová rodina. Skutečnost ale může být odlišná a rodiče může zaskočit. Matky i otcové nejsou připraveni sociálně. Často se jedná úplně o první zkušenost s tím, co dítě obnáší. Setkat se s dítětem na návštěvě a setkat se s dítětem přímo v rodině, jak tomu bylo běžné v tradičních rodinách, je odlišné. (Možný, s. 152).

Pokud hovoříme o rodiči jako živiteli, nejde jen o jeho finanční přispívání, ale i o čas strávený v práci nebo úpravou bydlení. Je rozdíl mezi tím, jak to vnímají muži a jak ženy. Má to souvislost s tradičním dělením rolí v rodině, kdy repertoár živitele byl jedním z hlavních repertoárů otcovství a po ženě-matce se téměř nevyžadoval.

V moderní rodině byly ženy zodpovědné za péči o domácnost a o děti (soukromá sféra), muži měli rodinu hlavně uživit (veřejná sféra). Postupně se vztah mezi manželi ale i vztah k dětem začíná proměňovat. Dítě se stává králem a vše se děje pro jeho dobro. „V pozdějším období, zejména po druhé světové válce, začíná být vnímáno jako blízký bezmocný tvor potřebující lásku a péči svých rodičů, který jim tento přístup později recipročně vrací. (...) Představuje svébytnou hodnotu, pro kterou jsou schopni se až obětovat (Maříková, s. 43, 44). To znamená, že repertoár živitele je stále důležitý, ale už není tím nejdůležitějším, hlavně co se otcovství týče.

Čas v práci vnímají otcové (pokud sdílí domácnost, zpravidla před rozchodem) jako součást své otcovské role a berou ho jako čas věnovaný rodině. Dětem tuto skutečnost zprostředkovává i matka (Tatínek je v práci, aby...). Na rozdíl od mužů ženy nevnímají čas strávený v práci jako čas věnovaný dětem, ale zpravidla čas, který věnují samy sobě a tráví na úkor péče o děti. Řeší tak jakýsi konflikt, jak skloubit čas trávený v práci a čas věnovaný dětem. Jsou to častěji ženy, které kvůli mateřství přerušují kariéru.

Významnou složkou rodičovské role je pečovatelská rovina. Péče o dítě v sobě zahrnuje nejenom osobní péči o dítě, ale i péči o domácnost. Jedná se často o rutinní činnosti, které jsou ale důležité pro pohodu dítěte. V minulosti se jednalo o doménu matek. Souvisí to s ekonomickou aktivitou, která byla dříve doménou otců. Mělo se za to, že o dítě má pečovat právě matka, protože otec tomu není přizpůsoben. Primárními pečovatelkami byly tedy tradičně matky. Později vznikají teorie, které říkají, že zvládnání pečovatelské role není genderově podmíněno. Otcové mají stejnou schopnost zvládnout péči o dítě jako matky (Dudová, 2008, s. 96). Teoreticky mají stejné předpoklady, ale péče o děti se ukazuje jako doména matek. To se odráží i v odborné literatuře: „Matka je považována za výchovnou a pečovatelskou autoritu, je jí dáno právo primárního rozhodování o dítěti“ (Vágnerová, Psy II, s. 117).

Péče o dítě má dvě roviny: technickou dimenzi a její emocionální rozměr. Tyto dvě roviny jsou velmi úzce provázané: „Péče z tohoto pohledu představuje komplikovaný mix práce a lásky, kde je obzvlášť důležitý vztah mezi osobou, která péči poskytuje, a tou, která ji přijímá. Péče o dítě je předpokladem k blízkému vztahu s dítětem, pečující rodič tráví s dítětem dost času a vidí ho v běžných situacích. Platí to ale jen, pokud se rodič identifikuje s pečovatelstvím. „Základním, a tedy nutným předpokladem identifikace s pečovatelstvím se ukázalo být vyloučení pouze externího důvodu této péče, pokud se jedná především o výrazný tlak z vnějšku a pokud pečovatelsví muže není z nějakého důvodu mezi rodiči vyjednáno, dohodnuto, a následně pak i mužem (alespoň částečně) zvnitřněno“ (Maříková, 2009, s. 93).

Účast na péči o dítě ovlivňuje jejich účast na pracovní aktivitě. Dudová poukazuje na to, že práce je pro muže, až na několik málo výjimek, na prvním místě a péči o dítě uzpůsobují podmínkám, které na ně práce klade. U žen tomu je naopak, svou profesní aktivitu podřizují péči o dítě. Obětovat se je v pořádku. Ženy, které dávají přednost kariéře, mohou častěji čelit společenskému tlaku.

„První roky života jsou pro naprostou většinu mužů obdobím, kdy do péče o dítě příliš nezasahují – mají pocit, že mezi dítětem a matkou existuje jakési magické pouto, do kterého nejsou zahrnuti. Stojí na okraji dyády matka – dítě a svou hlavní úlohu spatřují v jiných než pečovatelských aktivitách“ (Dudová, 2008, s. 95). Situace se mění v případě, že se matka o dítě nemůže nějakého důvodu pečovat (nemoc). Otec i přesto, že později přenechá pozici primárního pečovatele matce, je touto situací ovlivněn.

4 BEZDOMOVTSVÍ

Tato kapitola jsou představeny jednotlivé definice a typologie bezdomovství, příčinami a důsledky tohoto fenoménu. A jeho možnými důsledky na vztahy.

4.1 Definice a typologie

Univerzální a jednoznačná definice obsahující všechny znaky a důsledky fenoménu bezdomovství neexistuje. To vyplývá i ze skutečnosti, že se týká velmi široké a nehomogenní skupiny. Při snaze o definici tohoto jevu se nad jeho komplexností zamýšlejí Hradecká a Hradecký, přičemž jejich úvaha je v zásadě již samotnou definicí.

„Jak definovat bezdomovectví a jak vlastně nazvat ty vyřazené nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, posílaný z jednoho koutu nádraží do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitní organizace do jiné“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 35).

Český právní řád definuje bezdomovce jako člověka bez státní příslušnosti, což však neodpovídá tomu, jak tento termín používá odborná i běžná veřejnost. Ve Slovníku sociální práce jsou Matouškem bezdomovci vymezeni jako osoby „žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory)“ (Matoušek, 2003, s. 34).

Zároveň je zdůrazňována skutečnost, že bezdomovec je v první řadě člověk: „Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení, ztráta bydlení, nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či v neadekvátních, nebo nejistých bytových podmínkách. Bezdomovec je však, a to si ne všichni uvědomují, především člověk bez domova“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 10).

Podrobněji se tomuto tématu věnují Hradecký a Hradecká. V reakci na různorodost zmíněného pojmu rozdělují bezdomovce do tří skupin ve snaze o více individuální přístup na základě specifických potřeb každé skupiny (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 30). Jedná se o tyto skupiny:

- zjevní bezdomovci – nejvíce exponovaná skupina, žijí na ulici, a proto „jsou nejvíce na očích“. Jejich počet v současné době lze jen odhadovat. Nicméně stále tvoří tu „menší část lidí bez domova“.
- skrytí bezdomovci – využívají nevyhovující bydlení, jako jsou squaty, zahradní chatky atd. Na ulici takový člověk nepůsobí jako někdo, kdo nemá domov, a nevyhledává sociální služby. Také jejich počet je obtížné stanovit, nicméně podle odborné literatury by jejich počet mohl několikanásobně převyšovat počet zjevných bezdomovců.
- potencionální bezdomovci – žijí v bytě, mají střechu nad hlavou, ale zároveň je bydlení nevyhovující. Nejběžnějším příkladem jsou tzv. holobyty, které obývá aktuálně větší počet lidí a které jsou přelidněné.

Různorodost definic se snaží řešit jednotná definice ETHOS. Tato koncepce navrhuje způsob, jak identifikovat populaci lidí bez domova. Tuto populaci rozděluje do sedmi podskupin a dává tak dobrý základ pro měření tohoto fenoménu. Definice ETHOS je mezinárodní, ale počítá se s potřebou ji přizpůsobit místním podmínkám jednotlivých zemí (Amore, Baker, Howden – Chapman, 2011, s. 22 – 26).

Přizpůsobení definice českým podmínkám bylo náplní pracovní skupiny vedené Iljou Hradeckým. Uvedená definice má i své slabiny, jednou z nich je například skutečnost, že se vztahuje na místo bydlení v daném časovém okamžiku a ne na konkrétní situaci, přičemž ne každý, jehož podmínky bydlení jsou momentálně nevyhovující, je nutně osobou bez domova.

Pokud uplatňujeme užší koncepci bezdomovství, znamená bezdomovství absenci trvalého přístřeší. Na druhou stranu širší koncepce bezdomovství, která vychází z ekonomické a sociální politiky státu, nezahrnuje pouze problém přístřeší, ale i sociální vyloučení ze strany většinové společnosti. Je založena na faktu, že spíše než o záležitost individuálního výběru se jedná o sociální proces ovlivněný či zapříčiněný ekonomickými nebo sociálními silami, jako jsou sociální zabezpečení, vzdělání a výchova, trh práce a rodinné struktury (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 34).

4.2 Příčiny a důsledky

Jednou z příčin bezdomovství mohou být stále rostoucí nároky na člověka a nutnost se přizpůsobovat neustálým změnám, což může v člověku vyvolávat nejistotu, zmatek. Adaptace nemusí být vždy snadná, důležitou roli hraje i odolnost jedince (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 20). „Převládající názor, že dospělý člověk je plně odpovědný za svůj život a za životní úroveň své existence, není dostatečně zdůvodnitelný“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 21).

Vágnerová mezi příčinami bezdomovství vidí dysfunkci původní orientační rodiny, odlišné sociální skutečnosti (pobyt ve výkonu trestu, ústavní pobyt atd.), absenci sociálního zázemí a snížení kompetencí (vrozených i získaných). K bezdomovství pak může vést kombinace těchto zátěží (Vágnerová, 2008, s. 750 - 784).

Příčinu a důsledek toho, že se člověk ocitne na ulici, často není snadné rozlišit. Důvodem je hlavně jejich těsná provázanost. Tuto skutečnost zmiňují i autoři Průdková a Novotný, kteří se shodují, že „alkoholismus může člověka dostat na ulici, jelikož někteří lidé bez domova začali pít až v době, kdy se stali lidmi bez domova. A místo alkoholu si můžeme dosadit nezaměstnanost, kriminalitu, zadluženost, zdravotní problémy...“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 15).

Více faktorů vstupující do fenoménu bezdomovství spatřují i autoři Hradeckí, kteří rozlišují faktory objektivní a subjektivní. „Faktory objektivní jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.“ (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 33).

Jak uvádí odborná literatura, objektivní příčiny nemůže jedinec nijak ovlivnit vlastním přičiněním. Člověk však často nemá ve své moci ani příčiny subjektivní. Mezi subjektivní faktory lze zařadit faktory materiální, vztahové, osobní a institucionální.

- Faktory materiální – vše, co se týká ekonomického zajištění a bydlení, včetně ztráty zaměstnání, živitele, obydlí, ale také nedostatečné schopnosti hospodařit a nedostatečné finanční gramotnosti (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 33).
- Faktory vztahové – jevy jako rozpad manželství či partnerství, nesoulad v rodině, který vedl k její opuštění aj. Patří zde i osamělost nebo fakt, že člověk rodinu nikdy neza-

ložil, nebo o ni přišel nikoli opuštěním nebo rozvodem. Extrémní případy zahrnují domácí násilí nebo sexuální zneužívání. (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 33).

- Faktory osobní – například absence fyzického nebo duševního zdraví. Mezi osobní faktory se řadí i závislosti na alkoholu, nealkoholových drogách, herních automatech nebo sociální nezralosti (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 34).
- Faktory institucionální – skupina jevů spojená s institucemi, jako je dětský domov, ústavy nebo věznice. Institucionální faktory zohledňují riziko, že po opuštění těchto institucí se jedinec ocitne na ulici nebo se stane uživatelem některé ze služeb určených pro lidi bez domova (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 34).

Jak zdůrazňují autoři Hradečtí, na rozdíl od častého názoru širší populace nejsou hlavními příčinami bezdomovství alkohol a toxikomanie. Za konzumací těchto látek se často pouze skrývá psychické onemocnění nebo osamělost (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 34).

4.3 Vliv bezdomovství na vztahy

text Bezdomovství zasahuje všechny oblasti člověka, a proto nepřekvapí, že se promítá i do jeho sebepojetí a identity, které mají vliv na vztahy. Identitu člověka tvoří různé složky, které vycházejí z různých prostředí. Těmito složkami jsou intimní Já pro mne, intimní Já pro druhé a statutární Já pro mne a statutární Já pro druhé. Část identity je sociální, část osobní. Tyto složky se pak skládají v jeden celek právě díky vztahům s blízkými, kteří je vidí propojeně a nezaměřují se pouze na jednu z těchto identit (Radimská, 2003, s. 678 – 679).

Člověk má sklon mít na sebe pozitivní náhled nebo sebepojetí, a to i když je osobou bez domova. „V psychologii označujeme tímto pojmem souhrn představ a hodnotících soudů, které člověk o sobě chová“ (Blatný, Plzánková, 2003, s. 92). Na tyto představy a soudy má vliv prostředí, ve kterém se pohybujeme, i naši významní blízcí a známí, které potkáváme. Pro člověka bez domova je zachovat si pozitivní sebepojetí náročné. Buď tak činí zachováním si identity budoucího člověka, nebo přijmutím skutečnosti, že se stal člověkem bez domova, a začleněním této skutečnosti do své identity (Osborne, 2002, 44 – 51).

Člověk bez domova může převzít náhled na sebe sama od svého okolí na základě jeho chování a názorů. Nechá si tak identitu „vnutit“ od ostatních. Nebo se může silněji zaměřit

na svou osobní identitu, odmítne roli bezdomovce a tím si zvýší svoji sebeúctu. V tomto druhém případě může být důsledkem odmítání sociálních služeb a pomoci. Na okolí to pak mylně působí, že danému člověku vyhovuje být bez domova a že je se svou situací smířen, protože si ji sám vybral, anebo že si závažnost své situace neuvědomuje, a proto ji odmítá řešit (Osborne, 2002, 55).

„Život na ulici neumožňuje dlouho balancovat mezi oběma identitami. V průběhu týdnů se většina bezdomovců nabaží vřelých setkání s rodinou a přáteli a udržovat si identitu „bydlícího“ je pro ně nadále nemožné“ (Osborne, 2002, 57). Na začátku kariéry bezdomovce tak člověk bez domova zakouší rozpor mezi dvěma identitami a vlastně i rolmi: Já člověk bez domova a Já člověk bydlící. Je obtížné mezi nimi balancovat a po čase se stane nevyhnutelné se k jedné z těchto rolí přiklonit, vybrat tu, která je schůdnější.

Jestliže si člověk bez domova udržuje identitu bydlícího, může mít tendenci udržovat kontakt se svým původním okolím, tedy pokud nebyl osamělým již delší čas před započítím kariéry člověka bez domova. Právě ze zpětné vazby tohoto okolí se ale dozvídá, že má potíže (nemoc, závislost, nezaměstnanost) a je bezdomovcem. K tomu se přidává i fakt, že v rámci kontaktu se lidé vzájemně porovnávají a z takového srovnání člověk bez domova téměř vždy vyjde jako outsider. V důsledku toho se může stát, že tyto kontakty bude omezovat a vylučovat se tak z bydlící společnosti, a to i přesto, že ho okolí neodepsalo.

Přijetí role člověka bez domova má však i výhody. Jedinec se sice vyloučí z bydlící společnosti, ale zároveň se začlení do bezdomovné subkultury, osvojí si její návyky a hodnoty, které mu pomohou přežít. Člověk má přirozenou potřebu společnosti jiných lidí, a to bez ohledu na to, zda k nim cítí náklonnost. To platí i pro člověka bez domova. (Hewstone, 2006, s. 568) Vágnerová uvádí, že člověk bez domova navazuje citové vztahy spíše účelově, je často citově deprivovaný. Tato deprivace se pak ukazuje omezenou schopností utvářet a udržovat vztahy (Vágnerová, 2008, s. 751).

V případě odtržení od rodiny a známých je člověk bez domova nucen hledat kontakty a zdroje jinde. Přirozenou cestou k těmto zdrojům je sdružování se s ostatními lidmi bez domova. K tomuto východisku člověk dospěje tím spíše, čím déle bez domova je.

Mimo nalezení zdrojů pomáhající člověku přežít je dalším důsledkem přijetí role bezdomovce pozitivnější náhled na sebe sama. Tento nikoli bezvýznamný důsledek v sobě nese značnou ambivalenci. Na jednu stranu umožňuje přežít tady a teď a snášet tíhu situace spo-

jené s bezdomovstvím, ale zároveň ztěžuje budoucí adaptaci na požadavky většinové společnosti. Tato změna identity je jen obtížně zvrátitelná.

Rodina je vnímána jako hodnota i lidmi bez domova. Trochu odlišný je pouze jejich náhled, protože si ji spojují s minulostí a touhou do budoucna než s přítomným okamžikem: „Nejčastěji je ve výpovědích respondentů spojována s touhou založit si fungující rodinu nebo s touhou po návratu partnera, který je opustil pro nadměrné užívání alkoholu, trestnou činnost nebo následný pobyt v nápravném zařízení“ (Buchtová, 2004, s. 82).

V případě mladých bezdomovců se mezi nimi vyskytují osoby, které vyrůstaly v dětských domovech, úplných i neúplných rodinách. „Mladí lidé z rozpadlých rodin odcházejí z domova nejčastěji kvůli střetům s rodiči, mladí lidé z úplných rodin opouštějí domov spíše kvůli vlastnímu chování než kvůli rodičům (užívání drog, kriminalita, u dívek starší přítel atd. (Průdková, Novotný, 2007, s. 26).

Podle jedné ze sond do významu rodiny pro lidi bez domova lze ženy v azylových domech rozdělit na svobodné bezdětné ženy a svobodné matky, u kterých rodina prakticky neexistuje. Jednou z příčin mohou být potíže navázat trvalý partnerský vztah, často kvůli traumátům prožitých v dětství a dospívání (v dětství absence rodičů, domácí násilí, zneužívání), příčinou může být také zdravotní stav, ať už v podobě duševního onemocnění (psychické onemocnění včetně závislostí) nebo fyzického handicapu. V jiných případech žena po navázání volného vztahu otěhotněla a partner odešel v době těhotenství (Maderová, 2009, s. 24).

Autoři Průdková a Novotný uvádějí, že téměř polovina bezdomovců je svobodná a nejčastěji se jedná o muže s psychickým onemocněním. Dalších 40 procent bezdomovců je rozvedených, zbytek pak tvoří ovdovělí a ženatí. Podíl rozvedených mezi muži bezdomovci je vysoký a lze ho vysvětlit rizikovým způsobem života v době trvání manželství, který pak vedl k rozvodu. Další skupinu tvoří muži, kteří žili spořádaně, avšak manželství z nejrůznějších důvodů skončilo rozvodem a v rozvodovém řízení přišli o majetek (Průdková, Novotný, 2007, s. 26). „Někteří velkoryse přenechají byt i s vybavením manželce a odejdou z domova s taškou v ruce. U soudu pak drtivá většina rozvádějících se mužů přijde o byt i o děti...“ (Průdková, Novotný, 2007, s. 26).

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

5 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Poslední kapitola této diplomové práce je věnována představení výzkumu, tedy odpovědi na otázku, jak uživatelé Azylového domu pro jednotlivce interpretují a konstruují svou rodičovskou roli.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo pochopit, jakým způsobem uživatelé azylového domu pro jednotlivce vnímají a chápou své rodičovství, jak si přizpůsobují a vytvářejí rodičovskou roli a jaké strategie volí.

5.2 Etika výzkumu

Před samotným uskutečněním rozhovorů bylo požádáno o souhlas vedení Azylového domu s prováděním tohoto výzkumu, které mi vyšlo vstříc. Všichni uživatelé, se kterými se uskutečnil rozhovor, souhlasili s jeho nahráváním a použitím pro účely této diplomové práce. Všichni uživatelé byli obeznámeni se skutečností, že rozhovory jsou anonymní, všechna jména, která v rozhovoru zazněla, jsou změněna, a to včetně jmen míst; anonymizováno je i zařízení, o kterém píše pouze jako o Azylovém domě.

Etický ohled byl i důvodem ne zcela náležitého využití triangulace dat (která je zpravidla potřebná pro dobré zpracování případové studie). Na základě svých zkušeností z terénu práce s lidmi bez domova jsem očekávala, že nebudou srozuměni s konzultací jejich případu s někým ze sociálních pracovníků Azylového domu; nad rámec souhlasu jsem však nemohla postupovat. Vzhledem k tomu jsem byla nucena spolehnout se pouze na rozhovory s danými lidmi bez domova a jejich reflexi z hlediska vlastní někdejší zkušenosti a z hlediska své vlastní pozice ještě v době začátku výzkumu.

5.3 Pozice tazatele

V minulosti jsem byla sociálním pracovníkem Azylového domu, kde se výzkum konal. První dva rozhovory jsem absolvovala ještě v pozici sociálního pracovníka, což mohlo ovlivnit odpovědi dotazovaných (na jednu stranu snáze s rozhovorem souhlasili, na druhou stranu své odpovědi mohli intuitivně cenzurovat, aby se ke mně nedostalo něco, co by z jejich pohledu zhoršilo jejich pozici ve vztahu ke službě). Druhé dva rozhovory jsem pro-

váděla asi rok po ukončení svého pracovního poměru. Oba uživatelé Azylového domu, se kterými jsem rozhovory prováděla, mne znali z mého předchozího působení.

I přes partnerský přístup mohli mít uživatelé pocit, že některé informace bude výhodnější přede mnou jako sociálním pracovníkem zatajit nebo je přizpůsobit. Což je přirozené. „Indiskrétní téma může vést k utajování a ke lžím, které mají ochránit malá tajemství“ (Kaufmann, 2010, s. 77) Ne vždy komunikační partneři říkají pravdu (což se netýká jen osob bez domova). Zejména při intimních tématech, a téma rodičovství jím bezesporu je, mohou mít tendenci bránit své soukromí a chránit se. Kaufmann má za to, že lidé v rozhovorech používají lež obdobně jako při běžné konverzaci. Pokud se ale výzkumníkovi podaří, aby komunikační partnery rozhovor zaujal, lež (či více či méně nezáměrnou nepravdu) používají méně. Úkolem výzkumníka je tedy vzbudit zájem a snažit se zdržet se vsugerování odpovědí na otázky. Pokud se to nepodaří, komunikační partner se osobně do rozhovoru nezapojí a získaná data nemají kýženou hodnotu. Při analýze materiálu je důležité vytipovat části materiálu, kde k těmto porušením došlo, a vyhnout se v tomto případě chybné interpretaci.

Ke zkreslení dat nemusí dojít pouze použitím lži, od pravdy se lze odchýlit. „Lidé nám často vyprávějí historky, které mají daleko ke skutečnosti – ne, že by lhali, ale vyprávějí pro sebe příběh, kterému upřímně věří a jež vyprávějí jiným, protože dává jejich vlastnímu životu smysl.“ (Kaufmann, 2010, s. 77) Pokud se tuto konstrukci podaří výzkumníkovi poodkrýt a najít určité indicie podkrýt její význam.

Výhodou mého předchozího působení pro mne byla dobrá znalost prostředí a podmínek azylového domu a snadnější přístup k uživatelům. Při druhém kole oslovování uživatelů azylového domu pro mne bylo jednodušší získat si důvěru. Oba oslovení mi po ukončení rozhovoru sdělili, že kdyby se mnou neměli předchozí zkušenost, s rozhovorem by nesouhlasili.

5.4 Metody

Vzhledem ke skutečnosti, že cílem výzkumu je pochopit, jakým způsobem uživatelé azylového domu pro jednotlivce vnímají a chápou svou rodičovskou roli, byl zvolen kvalitativní přístup. Byly využity postupy metody zakotvené teorie. Přestože výsledky jsou představeny po jednotlivých případech, nečiní si tento výzkum nárok nazývat se případovou studií v

plném významu termínu, čerpá totiž data pouze z jednoho zdroje a v podstatě je neověřuje (s výjimkou reflexe z pohledu vlastní zkušenosti s prací s lidmi bez domova). Nebylo možné použít jiný prostředek k získání dat než rozhovor s uživateli. Rozhovor s druhým rodičem nebyl možný, rovněž není možné získaná data ověřit například dokumentací OSPOD, kde klientem je dítě a údaje o něm jsou osobní a citlivá data, která podléhají ochraně. Na základě svých zkušeností jsem se rozhodla neprovádět rozhovory s pracovníky, kteří s vybranými uživateli spolupracují. Vedlo mne k tomu přesvědčení, že by uživatelé nebyli ochotni o své situaci otevřeně hovořit (viz podkap. 1.2.). Navíc se k tomuto tématu často sociální pracovník v rámci spolupráce s uživatelem nedostane.

Jako prostředek pro získání dat byl použit chápatelický rozhovor. Rozhovory se konaly v prostorách Azylového domu. Rodičům, se kterými rozhovory probíhaly, bylo nabídnuto, že rozhovory se mohou konat i jinde. Všichni si jako místo nakonec zvolili právě Azylový dům. Délka rozhovorů se pohybovala od 40 do 60 minut. Rozhovor byl zaznamenán na diktafon. Každý komunikační partner byl s užitím diktafonu obeznámen.

5.5 Způsob výběru výzkumného souboru

Byl zvolen účelový výběr na základě úsudku výzkumníka. Kritéria výběru byla následující: využívat službu Azylový dům pro jednotlivce a být rodičem alespoň jednoho dítěte mladšího osmnácti let. Rozhovory probíhaly pouze v jednom Azylovém domě. Jejich oslovení proběhlo dvojitým způsobem v rozestupu dvou let. První osoby jsem oslovovala z pozice sociálního pracovníka Azylového domu. Druhé oslovení proběhlo asi rok po ukončení pracovního poměru v Azylovém domě. Díky vstřícnosti vedení jsem dostala možnost oslovit uživatele Azylového domu na jejich ranním shromáždění. Součástí oslovení všech byl sdělen účel rozhovoru a jeho téma.

6 ANALÝZA A INTERPETACE DAT

Poslední kapitola této diplomové práce je věnována představení výsledku výzkumu, tedy odpovědi na otázku, jak uživatelé Azylového domu pro jednotlivce interpretují a konstruují svou rodičovskou roli.

6.1 Pan Tomáš

Panu Tomášovi je 42 let. Má jedenáctiletého syna. Pan Tomáš je rozvedený. Po rozvodu začal žít s matkou svého dítěte. Nebyli manželé. Rozešli se před dvěma a půl lety. Rozchod byl iniciován matkou dítěte. Syn byl svěřen do výchovy své matce. Nyní má přítelkyni, se kterou plánuje společné bydlení. Je nezaměstnaný 3 roky. Jeho příjmem jsou sociální dávky hmotné nouze ve výši životního minima. Na syna přispívá 1000 Kč měsíčně. Na výši výživného se s bývalou partnerkou dohodl, nebyla mu stanovena soudem. Pokud by částka výživného byla stanovena soudem, je možné, že by byl povinen přispívat menší částkou. Soud určuje částku výživného s ohledem na poměry otce, zkoumá také, zda má možnost si příjem zvýšit (viz. 1.3.1.). Pan Tomáš uvádí, že o práci přišel ze zdravotních důvodů.

Se synem je v kontaktu. Denně si telefonují. Jednou za čtrnáct dní se synem tráví víkend u své matky, babičky dítěte. Po rozchodu s matkou syna nemá svou domácnost, situaci řešil pobytem v hotelích, několikrát byl hospitalizován v psychiatrické léčebně pro úzkostné stavy.(„ Když to nešlo na hotelu, třeba už docházeli peníze, tak jsem byl třeba v léčebně. Třeba čtrnáct dní, tři tejdny.“) V Azylovém domu je ubytován čtyři měsíce. Nyní má v plánu bydlet v pronájmu se svou přítelkyní.

6.1.1 Rodič jako blízký dítěte

Pan Tomáš mluví o rozdělení péče o syna před rozchodem a přibližuje svou roli rodiče.

„Já: Takže ona třeba uvařila, nakrmila, vyprala?

Pan Tomáš: To bylo ale takový bez citu. Ale zase na druhou stránku, když jsem přišel, tak jsem to bral tak, že s tím klukem jsem byl hodně. Třeba když jsem v šest nebo sedm hodin přišel z práce. Protože já dělал na slévárně, aby byly trochu peníze....“

Před rozchodem vymezuje pan Tomáš svou rodičovskou roli kromě roviny živitele i dalšími složkami. Vymezuje se jako blízký dítěte. Čas se synem trávil večer, což mu přišlo při-

rozené, protože byl v práci. Intenzitu trávení času se synem, staví nad jeho délku, se synem byl „hodně“.

6.1.1 Vyživovací povinnost

Pan Tomáš vypráví o svém zaměstnání, svých přivýdělcích a trávení času se synem.

„Pan Tomáš: Třeba když jsem v šest nebo v sedm hodin přišel z práce. Protože já jsem dělal na slévárně, aby byly trochu peníze. A po večer jsem ještě nakládal kamiony. Takže jsem třeba přišel v sedm a s tím klukem jsem prostě byl. A ještě třeba když kluk usnul, ještě jsem pro známý stavěl počítače. A dělal práci navíc, že aby byli trochu peníze. No a dlouho se to asi vydržet nedalo.“

Pan Tomáš uvádí, že než došlo k rozchodu a byl nucen opustit společnou domácnost, snažil se finančně zajišťovat svou rodinu, dělal „na slévárně, aby byly trochu peníze“, ke své pravidelné práci vyhledával přivýdělky, „nakládal kamiony“ a pro „známý stavěl počítače“. Finanční zajištění rodiny bral jako součást své role otce. Se synem trávil čas po práci.

Pan Tomáš začal mít zdravotní obtíže, které se poprvé projeví v zaměstnání.

„Vaše poslední zaměstnání bylo co a kdy?

Ještě když jsme spolu bydleli, to já jsem ještě dělal na těžké na slévárně.

Kdy jste odešel?

No to je ty dva a půl tři roky. Protože to jsem onemocněl.

Když jste onemocněl, skončil jste na psychiatrii?

To jsem zkolaboval ve slévárně, to mě odvezli na internu. Protože z ničeho ni, to mě, jsem vlastně rozdělal kolo u těžké mašiny. Padal na mě sníh, to jsem šel z tepla do zimy a najednou mě to kleplo a ležel jsem na zemi.

To vás teda odvezli na tu internu a to jste pořád bydlel s tou přítelkyní?

Ano.

A z té práce jste odešel?

No, asi za půl roku.“

Bohužel se před třemi lety, půl roku před rozchodem, který vedl k opuštění společné domácnosti, ocitl bez zaměstnání.

„Pan Tomáš: Zhoršilo se to, protože tam bylo pořád nějaký to popichování vůči mně, že nemám práci, že jsem věčně nemocnej. Ať táhnu dělat a takový ty kecy.“

Pan Tomáš uvádí, že o práci přišel ze zdravotních důvodů. Ztráta pracovního místa vedla mimo jiné k „popichování“ ze strany partnerky, a tím ke zhoršení vztahu; zhoršilo se také jeho postavení v širší rodině.

Zhoršení vztahů v rodině vedlo k rozchodu s matkou dítěte před dvěma a půl lety.

„Já: Trošku mi o Vás povyprávějte, jste ženatý, rozvedený?

Pan Tomáš: No jsem rozvedený, to bylo. Vlastně žil jsem s družkou. To byla družka, se kterou mám syna. A rozvedený, jsem se vlastně vrátil z Armády a z důvodu toho, že jsem se hodně změnil, no tak jsme se rozváděli.

Já: A tam to.. Po rozvodu jste si našel přítelkyni a s tou jste..

Pan Tomáš: S tou mám syna. No, teď momentálně s ní nejsem, ani.. Máme docela špatný vztahy. Díky vlastně kontaktům s mou bývalou tchýní, s kterou jsme se nějak nesnesli. Která nám dělala peklo ze života a naváděla dceru vesměs proti mně, jako ve svůj prospěch. No a z toho důvodu jsme šli od sebe. Ona byla těžkej alkoholik tchýně, tak z toho důvodu já jsem prostě pro výchovu syna chtěl nějaký pěkný prostředí v kterým by vyrůstal a to se takzvaně tchýni nelíbilo. Věčně k nám chodila pod vlivem alkoholu a já jsem to špatně nesl. Tak z toho důvodu jsme šli od sebe. Jako když jsme šli od sebe, tak jsme měli vesměs stejné podmínky pro to, kdo si syna vezme. No a já jsem se rozhodl pro to, aby syn zůstal u matky. I když matka je po psychické stránce trošku labilní. A těžko zvládá výchovu. A syn vesměs hodně na mě visí. Musel jsem se rozhodnout, buď tak, nebo tak. Mě to psychicky dost vyčerpalo na tolik, že jsem se z toho sesypal a skončil na ulici. ... „,

Pan Tomáš vidí jako hlavní příčinu rozchodu matku své bývalé partnerky („Která nám dělala peklo ze života a naváděla dceru vesměs proti mně, jako ve svůj prospěch. No a z toho důvodu jsme šli od sebe.“)

Po rozchodu se pan Tomáš se dohodl se bývalou partnerkou, že na syna bude přispívat 1000,- Kč měsíčně.

„Já: Zdá se Vám to dost?“

Pan Tomáš: Je to málo, mně přijde. Jako osobně, kdybych mohl dávat víc, dával bych. První poslední, kdybych věděl, že toho nebude zneužívaný, třeba když ty peníze vezmu a dám je přítelkyni a věděl bych, že to použije na určitý věci, na všechno pro kluka, tak dám cokoliv. První poslední. A proto jsem si určil tu tisícovku, aby věděl, že ty peníze mu dávám.

Já: Vy dáváte tisícovku a s tou tisícovkou se děje co?

Pan Tomáš: To si všechno určuje moje bývalá družka. Ale vím, že to dostane, že je to na základní potřeby, že děti jsou drahejší špás. A kluk roste rychle, ten už mě pomalu dorůstá a potřebuje hodně věcí.

Já: A větší částka to není z jakýho důvodu?

Pan Tomáš: Protože jsem momentálně tady a nemám momentálně přísun peněz, kterej...

Já: Takže, kdyby těch peněz bylo víc?

Určitě polovina platu by padla na kluka.“

Pan Tomáš má obavu o adresnost výživného. Dával by mu „první poslední“, ale nesmělo by to „být zneužívaný“. V případě, že byl členem domácnosti, ve které bydlel s bývalou přítelkyní a se synem, mohl lépe kontrolovat, na co jsou peníze použity.

Dalším z důvodů může být situace, kterou uvádí Dudová (Dudová, 2008, s. 56), kdy otcové se po rozchodu stále považují za živitele rodiny, do které už ale nepatří. Mají tak pocit, že živí i matku dítěte (viz slova pana Tomáše: „kdybych věděl, že toho nebude zneužívaný“). Pan Tomáš zároveň plnění vyživovací povinnosti považují jako projev zájmu o své dítě („aby věděl, že ty peníze mu dávám“). Podle jeho názoru částka není dostatečná, ale zároveň ví, že je použita právě jen na potřeby dítěte. Ví, že potřeby dítěte částku překračují („že je to na základní potřeby, že děti jsou drahejší špás“), což je určitý způsob kontroly. Odmítá ale, že toto je důvod nízké částky výživného, podle jeho tvrzení, by rád přispíval vyšší částkou, kdyby pracoval („Určitě polovina platu by padla na kluka“).

6.1.1 Péče o dítě

Na rodičovské dovolené s dítětem byla matka dítěte. Pan Tomáš se zapojoval do péče o syna vždy po příchodu z práce. Po rozchodu zůstal syn v péči matky, pan Tomáš neměl svou domácnost.

„Pan Tomáš: Jako když jsme šli od sebe, tak jsme měli vesměs stejné podmínky pro to, kdo si syna vezme. No a já jsem se rozhodl pro to, aby syn zůstal u matky. I když matka je po psychické stránce trochu labilní. A těžko zvládá výchovu. A syn vesměs hodně na mě visí. Musel jsem se rozhodnout, buď tak, nebo tak. Mě to psychicky dost vyčerpalo natolik, že jsem se z toho sesypal a skončil na ulici.“

„Prostě zařídila to tak, že kluk měl mít prázdniny a já jsem hodně spěchal, že kluka budu hlídat. No a přišel jsem o tři dny dřív, kdy mělo skončit vlastně po těch třech dnech předběžný opatření, který ony si vyběhaly po známých po advokátech. Protože na mě nic jiného nefungovalo, protože jsem chtěl být se synem. No a já jsem přišel o tři dny dřív a museli mě vyvést, přijelo si pro mě komando. Čím odůvodnily to opatření, jako, že maj ze mě strach. No a tam nebylo ani nějaký podezření z nějakýho psychickýho týrání nebo z něčeho. Ale odůvodnily to strachem z toho, že jsem bývalej voják. No a proto jsem zůstal na ulici. Jel jsem na vlastní risk, že prostě o toho kluka jsem přišel a že budu vlastně pryč od něho. No tak jsem zůstával ve XXX (město, kde bydlí syn). Tak jsem prostrídával léčebny, abych mu byl co nejbliž.“

O péči o domácnost a syna se podle pana Tomáše před rozchodem s bývalou partnerkou dělili.

„Já: Takže uklízela?

Pan Tomáš: To spíš uklízela, ale zas na uklízení tam toho nebylo tolik, že třeba akorát povysávat. Nebo sem tam umejt okna.

Já: Kdo vaří?

Pan Tomáš: Taky vařím. Nechcu se tím chlubit, ale klukovi to chutná. Chutná mu to líp jak od mámy, protože ta vaří takovým tím způsobem nemastny, neslany.

Já: No, a když byla manželka na mateřské, bývalá přítelkyně, a vy jste byl v práci, jakým způsobem ona se starala o dítě?

Pan Tomáš: Tak těžko. Jak vypadalo to těžko? Co všechno musela dělat, nebo co nedělala?

Vona to brala prostě jako stroj, že to prostě musela. Udělala, ale ten cit jsem tam u ní neviděl“

„On jako mámu má rád, ale já na něm prostě vidím, že prostě je víc fixovanej na mě.“

Pan Tomáš vysvětluje, že skutečnost, že je dítě v péči matky, je jeho rozhodnutí („já jsem se rozhodl pro to, aby syn zůstal u matky“). V rámci rozhovoru však vyplynuly určité skutečnosti, které jsou s tímto tvrzením v rozporu. Uvádí, že „měli vesměs stejné podmínky pro to, kdo si syna vezme“, ale zároveň uznává, že on byl tím, kdo musel opustit společnou domácnost a stal se tak osobou bez domova. Neměl tedy domácnost, kde by mohl se synem žít. Působí to na mne tak, že pan Tomáš neměl možnost svým rozhodnutím svěřením do péče ovlivnit. Tvrzení opakem tak zřejmě pomáhá panu Tomášovi zachovat si zdání, že je pánem situace.

Co se týče péče o syna v době partnerství před odchodem, uvádí, že se věnoval synovi po příchodu z práce. Říká, že s bývalou partnerkou neměli pevně rozdělené domácí práce a že se na nich podílel. Působí to na mě, že podíl bývalé přítelkyně bagatelizuje, podle jeho názoru „uklízela, ale „nebylo tam toho tolik“ péči o syna brala jako „stroj“. Také, že se potřebuje vůči bývalé partnerce vymezit, aby zdůraznil svůj význam jako otce, vaří lépe a synovi „chutná mu líp jak od mámy“. Syn „má mámu rád“, ale je „fixovanej“ na pana Tomáše.

6.1.2 Styk s dítětem

Pan Tomáš má dle úpravy styku s dítětem možnost syna vidat každý den a jednou za čtrnáct dní s ním strávit celý víkend. Momentálně, kdy bydlí v Azylovém domě, ho vidá pouze o víkendech, které tráví mimo Azylový dům, u své matky, babičky dítěte. Zajímalo mne, zda syn někdy navštívil pana Tomáše na Azylovém domě.

„Já: Byl tu třeba syn někdy na návštěvě?“

Pan Tomáš: Nebyl. Já nevím, to prostě vyplynulo z toho, že když jsem pro něho jel, tak jsme jeli přímo do XXX (místo bydliště babičky). Tady je to prostě bokem, takže pro mě to

nemělo ani nějak smysl. Když cestujete věčně, tady mezi XXX (bydliště dítěte) je to vzdálenost 90 kilometrů. Když pojedete vlakem, tak je to přestupování.

Já: Takže vždycky ty XXX (místo bydliště babičky dítěte) jsou upřednostněný?

Pan Tomáš: Tak, tak. Má tam babičku a on už, kdy můžu za babičkou. Tam vlastně chodíme na procházky s klukem, nebo na ten bazén jak říkám.

Já: Má tam nějaký pokojík nebo koutek?

Pan Tomáš: Já tam mám svůj pokoj, takže tam spáváme spolu.“

Na Azylovém domě syn nikdy navštívit pana Tomáše nebyl. Pan Tomáš má možnost jezdit se synem ke své matce. Není problém zůstat i přes noc. Pokud by tuto možnost neměl, trávili by spolu méně času. Navíc by neměli „úkryt“ a zřejmě by čas trávili pouze venku popřípadě na veřejných prostranstvích, jako jsou kavárny a podobně. I přes to, že jsou na návštěvě, mají možnost soukromí pokoje.

Každodenní osobní kontakt se synem není možný. Pan Tomáš říká, že momentální vzdálenost mezi místem jejich bydliště mu nevyhovuje.

„Já: Když to bydlení bude, změní se tím co?

Pan Tomáš: Budem se víc vídat, že nebudu tady v XXX, jak jsem si třeba plánoval. Kdyby se tam něco nezměnilo, tak bych zůstal tady. Ale zase jsem musel hodně uvažovat o tom, jestli se vrátit nebo nevrátit. Ale kvůli synovi se tam chci vrátit. Pro mě je ten kluk na prvním místě.“

Já: Jak to vypadá takovej telefonát?

Pan Tomáš: Takovej jednoduchej, ale abychom o sobě věděli. Když nezavolám já, zavolá on. Ale jsme každé den v kontaktu. Že on mi řekne, jak bylo ve škole, jestli se mu něco nestalo. Nebo o tom autě, že ho byl zkontrolovat, s klukama to obešli. On tam má své kamarády. Ale je to pořád o tom kontaktu. Nemám strach, že bych s ním zratil kontakt.“

Město, ve kterém pan Tomáš v Azylovém domě bydlí, je od bydliště syna vzdálené asi 90 kilometrů. To limituje možnost jejich setkávání. Náklady na jízdné v rozhovoru nebyly zmíněny. Místo bydliště syna je motivací, proč pan Tomáš uvažuje, že se přestěhuje zpět („kvůli synovi se tam chci vrátit“). Nemožnost vídat syna denně pan Tomáš kompenzuje telefonáty. Syn má svůj mobil, na který mu může otec volat. V telefonickém kontaktu jsou každý den.

Pan Tomáš má v plánu se přestěhovat do pronájmu se svou současnou přítelkyní do místa bydliště syna. Svou přítelkyní a její roli ve vztahu se synem popisuje takto:

„Já: Když se řekne rodina, koho byste tam zařadil?

Pan Tomáš: Syna a někoho hodně blízkého.

Já: Konkrétně? Nemusíte říkat jména..

Pan Tomáš: No, pokud by byla žena, ke které bych něco cítil, tak určitě ona.

Já: A teďka ty lidi, který aktuálně existují, tak vaše rodina je ... Syn?

Pan Tomáš : Syn. Pro mě jen syn, to je moje rodina.

Já: Začal jste po tom rozchodu nějaký nový partnerský vztah?

Pan Tomáš: Těch vztahů jsem měl hromadu. Ale jako nikdy to nebylo, že by až tak něco vážného, to ne. Teďka mám vztah, to jo. Je to vlastně založený na nějaké úctě, ale není to postavený až tak na nějakých citových vazbách. Že jsme spolu fakt nějakou dobu byli a už se nějak známe, tak už je to postavené prostě jen nějak na úctě.

Já: Zná Vašeho syna?

Pan Tomáš: Zná. Syn ju zná taky.

Já: Jak to probíhalo to setkání?

Pan Tomáš: Jednu dobu, kdy jsem byl jako u přátel, tak prostě jsme tam u nich bydleli chvíli. No já jsem přišel od našich, že si jako odvezu tašku k těm našim přátelům a říkám tomu synovi, že s touhle paní teďka prostě jsem a on mě na to nic neodpověděl a šli jsme dál. Jsem tam dal věci svoje, co jsem odvezl od našich a odvedl jsem ho dom.

Já: A jaký je vztah k němu má? Oni se jenom tak viděli nebo i trávili spolu čas?

Pan Tomáš: Netrávili spolu čas. Zatím. Ale nic moc proti němu nemá, protože ona má taky svoje děti a byla by ráda, kdyby tam chodil. Jako na návštěvy, jako že nebudeme bourat to, co je založený na nějakým, že má citový vazby vůči mně, tak to nechci rozbíjet.

Já: Jak to máte s bydlením?

Pan Tomáš: No, už budu mít svoje.

Já: Popisujte, přehánějte...

Pan Tomáš: No, takhle to je, to jak jsem byl s tou přítelkyní, tak jsme se znovu dali dohromady a zařídila přes jednoho našeho známého, kterej má těch bytů víc. Že nám nechá jeden byt. Je to v paneláku ve XXX (bydliště syna) u autobusového nádraží. Je to hvězdičkovej byt za 7400,- i s trvalým bydlištěm. Takže jsem rád..

Já: Když to bydlení bude, změní se tím co?

Pan Tomáš: Budem se víc vídat, že nebudu tady v XXX, jak jsem si třeba plánoval. Kdyby se tam něco nezměnilo, tak bych zůstal tady. Ale zase jsem musel hodně uvažovat o tom, jestli se vrátit nebo nevrátit. Ale kvůli synovi se tam chci vrátit. Pro mě je ten kluk na prvním místě.“

Z rozhovoru vyplývá, že vztah k přítelkyni pana Tomáše je z jeho strany založen na rozumové složce, do okruhu rodiny svou současnou přítelkyni nezahrnuje. Se synem se setkala, ale setkání nebylo plánované. Pan Tomáš s přítelkyní plánuje společné bydlení, které zajistila právě partnerka. Pan Tomáš říká, že syn je hlavní motivací, proč se do podnájmu stěhuje, ale dodává „kdyby se něco nezměnilo, tak bych zůstal tady.“ Zdá se tak, že řešení přišlo z vnějšku, konkrétní kroky k zajištění bydlení podnikla přítelkyně.

Podle pana Tomáše jsou vztahy s bývalou partnerkou nadále vypjaté, ale situace je dva a půl roku po rozchodu už klidnější.

„Já: Co se týče něho, tak ten kontakt teď vypadá jak?

Pan Tomáš: Kdy si ho vezmíš a nic jinýho.

Já: A to jednou za čtrnáct dnů, to je na základě rozhodnutí soudu?

Pan Tomáš: Jo, tak. Že si ho můžu brávat tady do XXX (vedlejší město) k babičce. Nic mi tomu nebrání prostě. I když ze začátku to bylo tak, že tam ze začátku byli prostě takový... Prostě jakože nemůže, jako že je nemocnej, že nemůže, že má nějaký koníček. Prostě výmluvy bývalé družky. To byly začátky, ale teď se to upravilo tak, že ona si žije svým životem, já si žiju svým životem. Ta konflikty jsou ale pořád jenom slovní, není tam, že by se to vyhrocovalo k nějakým násilnostem. Jo, to ne.

Já: A když má potíže ve škole?

Pan Tomáš: Něco vím, něco sem tam řekne, ale neřekne úplně všechno. Vono to pomalinku vždycky vyústí z toho, že když přijdu pro kluka, začne štěkat ta moje bývalá. Jo, že to a to. A potom, jak už odjíždíme, tak já se ho opatrně zeptám takovým způsobem, že a proč se to stalo. A on mě to řekne. Že už mám na něho takovej šestej smysl.“

Komunikace mezi matkou dítěte a panem Tomáše je omezena pouze na stručnou informaci při převzetí syna („kdy si ho vezmeš a nic jinýho“). S tímto je podle mého názoru v rozporu tvrzení, že v případné potíže ve škole pan Tomáš ze syna vycítí („mám na něho šestej smysl“). Impulzem totiž není chování syna, ale to, že „začne štěkat“ jeho matka. Nicméně je pravdou, že z rozhovoru nelze poznat, s kým matka komunikuje, jestli s Tomášem nebo se synem. Pokud matka takto komunikuje se synem, je možné, že to pan Tomáš nevysvětluje jako vzájemné předávání informací. Pan Tomáš naznačuje, že bývalá partnerka se snažila jeho styk se synem z počátku omezovat. Podmínky setkávání jsou jasně vymezeny, což usnadňuje jejich případnou vymahatelnost.

Sebepojetí pana Tomáše jako otce se vlivem toho, že je momentálně bez své domácnosti, změnilo.

„Já: Takže to je jedna z těch změn, jaký ještě? Vy jste říkal, že k sobě máte blíž, před tím to vždycky tak nebylo?

Pan Tomáš: Bylo to blízký, ale je to ještě víc.

Já: Co myslíte, že znamená v dnešní době být dobrým otcem?

Pan Tomáš: Má zodpovědnost vůči dětem.

Já: V čem se projevuje?

Pan Tomáš: Že nezapomíná na své děti a že prostě ta povinnost je už v tom citu zakořeněná.“

Já: Čím jste synovy nejvíc prospěšněj?

Pan Tomáš: Tím, že jsem.

Já: V čem mu to pomáhá?

Pan Tomáš: K tomu, aby mohl jít svou cestou. Že za ním stojím. Že jsem pro něho jako štít, že má ve mně oporu. Že když mu je zle, zvedne telefon a zavolá mě.“

Rovina rodiče jako živitele přirozeně po ztrátě příjmů ustupuje do pozadí a zdůrazňuje se větší blízkost se synem („Syn na mě visí víc.“; „Bylo to blízký, ale teď je to ještě víc.“) Vysvětluje si to tím, „že si chybí navzájem“. Tím, že spolu nesdílí jednu domácnost, se změnila vzájemná dostupnost. Současná představa pana Tomáše o ideálu otce v sobě zahrnuje „zodpovědnost“. Tato zodpovědnost může být naplňována i bez bezprostřední dostupnosti dítěte. Rodič ji cítí, i když dítě není na blízku.

Přijde mi také, že více zdůrazňuje, že je pro syna vzorem. Říká, že syna „baví veškerá počítačová technika, protože když jsme byli spolu, já stavěl počítače“.

6.2 Pan Jakub

Panu Jakobovi je 38 let. Má téměř pětiletého syna. S matkou syna jsou rozvedení. Syn Pana Jakuba žije se svou matkou u jejich rodičů. S rodiči bývalé ženy nemá pan Jakub dobré vztahy, nepřejí si, aby jejich domácnost, a tedy i domácnost syna, navštěvoval. I přes vypjaté vztahy se širší rodinou uvádí, že s bývalou manželkou vychází dobře. Podle pana Jakuba je jejich rozvod pouze formální, ale připouští, že se vídají pouze jednou za měsíc, kdy s ní a spolu se synem jdou do města nebo do parku a jejich vztah je spíše kamarádský. Součástí schůzky s bývalou manželkou a se synem je předání výživného, které je stanoveno částkou tři sta korun měsíčně.

Pan Jakub je dlouhodobě nezaměstnaný, jako důvod ztráty práce uvádí zdravotní důvody. Léčí se ambulantně u psychiatra.

6.2.1 Vyživovací povinnost

„Já: Takže co mi o Vás povyprávíte? Jste ženatej, svobodnej, rozvedenej?

Pan Jakub: No, právě. Mám takovej příběh. Jsem pracoval v lese jako dřevorubec. A protože to byla sezónní práce, tak jsem pro tu rodinu chtěl co nejvíc vydělat a tak jsem tam měl dvě práce. Jako dřevorubec, pak jsem pomáhal chlapům na lanovce. Tam se mi stal úraz. A od té doby se z toho nějak dostávám. Upadl jsem do bezvědomí z přepracování no a asi tři roky se z toho dostávám. Já trpím post To se řekne postgraduální stres, nebo něco takovýho.“

Posledním zaměstnáním pana Jakuba byla práce lesního dělníka a práce na lanovce. Práci na lanovce si obstaral, protože práce v lese je sezónní a říká, že chtěl rodině zabezpečit stabilnější přísun příjmu („pro tu rodinu chtěl co nejvíc vydělat a tak jsem tam měl dvě práce“). Přepracování uvádí jako jednu z příčin své současné nepříznivé situace.

„Já: A vy máte jednoho syna?

Pan Jakub: Já mám jedno syna, má čtyři roky. A je to pro mě prostě dost těžky, když se o něho nemůžu postarat. S ženou jsme tedy měli rodinu, měli jsme prostě byt. Já jsem chodil

do práce. Ještě v té době chodila i moje žena. A musím říct, že to je moje bývalá žena. Protože já jsem přestal pracovat a nějaká ta nemocenská taky netrvá dlouho. Když jsem musel vyhledat nějaký sociální zabezpečení, tak jsem se musel rozvést. Abych mě nárok.:

Pan Jakub zajišťoval rodině její hlavní příjem. Po jeho ztrátě se manželka pana Jakuba musela přestěhovat ke svým rodičům, se kterými nemá pan Jakub dobré vztahy. Rodina spolu přestala žít. Jedním z důvodů vypjatých vztahů je jeho dlouhodobá nezaměstnanost. Příjmem pana Jakuba se staly dávky hmotné nouze. Nakonec došlo k rozvodu, podle pana Jakuba pouze formálnímu. Rozvod byl nutný údajně z důvodu možnosti čerpání dávek.

„Já: Je tam teďka... Jako že jim se něco nelíbí? Nebo proč se teď zhoršily ty vztahy?

Pan Jakub: Přesně tak. Oni prakticky vidijou, že jsem zdravěj chlap. Jo? Jak to, že nechodím do práce. Jak to, že nevydělávám peníze. Jak to, že se nestarám o malýho. Ale nevidijou to, ty pochody, kdy já se z toho chcu dostat. Že je to dost teda, dalo by se říct pracný se z toho dostat. Jak fyzicky, tak psychicky. A teď to oni nepřijmou prostě. Nějaký vcítění se, ano ten člověk chodí ambulantně se léčit, jo? Snaží se pracovat, tady toto oni neberou. Takže o to míň já se vídávám prakticky s mou rodinou. Rodinu mi tvoří Martina a Adam.

Já: A proč je teda důležitý, aby dostali ty tři stovky. Vy říkáte, že... Jsem z toho pochopila, že je to takovej plivanec do vody, že by potřebovali víc. Proč ty tři stovky?

Pan Jakub: No, tři stovky to proběhlo soudem, oni určili tři stovky. A taky mi řekli, že třeba bych nemusel platit vůbec, že nemám z čeho. Když má tu hmotnou nouzi, je to dobrý tady toto, že se má platit, protože ten člověk, jednak si musí sám ušetřit a naučí se dávat aji z mála. Já jsem tím chtěl říct, že já jsem byl takovej furt jsem dával, ale když jsem měl na víc. Takže měl jsem toho navíc, tak na, tady máš. Ale teďka, když mám málo a ještě z toho mála se musím rozdělit, tak je to pro mě daleko horší. A to mě naučilo být takovej skromnej. Myslet víc na rodinu, jak na sebe. Tak já, když jsem se přepracoval, tak jsem třeba sportoval dřív. A já jsem měl dobrej fyzickej fond, takže mě to šlo rychle, se jako přepracovat.. Tak k těm třem stovkám je to tak, že je to málo a z toho mála se chcu rozdělit A to je prostě takovy divny, no. Dost nad tym kolikrát přemýšlim, jak to. Proč to tak je. Proč mám ty pocity. Proč to nemůže být jinak. Takže doufám, že se z toho dostanu a budu zas platit, tak jak mám. Trošku víc.“

Pokud člověk vydělá dostatečné množství peněz, může si dovolit utrácet i za věci, které nepotřebuje, aniž by se to muselo projevit ve vyživovací povinnosti. Pokud je člověk na hmotné nouzi a má stanovené výživné, musí být více disciplinovaný, aby ji mohl plnit. Navíc její plnění je pro takového člověka citelnější. Je možné, že musí mít i větší odhodlání. Pan Jakub absenci námahy, kterou musí vynaložit k získání peněz prací, symbolicky vynahrazuje nutností sebekázně a umění žít z mála pro zachování pozitivního obrazu sebe jako otce. Malou výši výživného vyvažuje námaha k jeho plnění v podobě omezení se ve svých potřebách.

„Pan Jakub: Tak zas z té stránky by mi třeba aji pomohli, jo? Třeba udělali nákup, ale já nechci. Prostě po nich nic nechci, protože když nemůžu něco dat, tak si nemůžu ani vzít.“

To může být důvod, proč nemá zájem nechat si vypomoci ze strany rodiny třeba nákupem. Je otázka zachování pozitivní identity otce. Oběť v podobě zaplacení tří set korun, by pozbyla na významu. Musel by tak přehodnotit obraz sebe sama jako otce.

„Já: Co si myslíte, že se v dnešní době očekává od dobrého táty?

Pan Jakub: Dobřej táta by měl být aji kamarád. Snažit se nejenom podporovat finančně, ale de aji o ten dotyk té rodiny. Lásky. Aby mělo to dítě. Když se stane nějakej pruser, aby se to neřešilo fyzicky nějakym trestem. Spiš aby se to řešilo jako po kamarádsku domluvou. Takže určitě aby se mohl starat o tu rodinu tak, jak se sluší a patří. To znamená vydělávat dost peněz. Protože jsem onehdá slyšel od jednoho chytrého pána, že peníze dělají z člověka, chlapa chlapem. Je to myšleny tak, že.. “

Já: Takže je to, co říkáte možné splnit, i když s tím Adámkem nejste?

Pan Jakub: To je taky pěkná otázka. Že já jsem pracoval pro to, abych si naplnil to tátovství a tak dále. Ted' jsem zjistil, že tak, jak jsem to dělal prve, tak to nebylo ono. Já jsem myslel, že je všechno to, že přinde ten táta, donese výplatu a že nemá žádný starosti a že prostě se může smát a tak. Takže to mě naučilo tenhle stav to, že spiš takovej uvědomělej by měl být ten táta. Že počítat aji s tím, že to nemusí být někdy dobry. Že se prostě vždycky může něco stat. Takže já jsem nabyl ted'ka trošku rozum.“

Pan Jakub při otázce směřující na jeho představu o ideálu otcovství zdůrazňuje aspekty, které může naplnit: „Dobřej táta by měl být aji kamarád. Snažit se nejenom podporovat finančně, ale de aji o ten dotyk té rodiny. Lásky.“ Uvádí, že jeho představa před situací, která vedla k jeho bezdomovství a ztrátě příjmů, byla odlišná. Jeho představa byla, že „dones výplatu a že nemá žádný starosti“. Zdůrazňoval svou roli jako živitele. Tu stále uvádí a vidí jako podstatnou, ale modifikoval svou představu o ideálním otcovství tak, aby ji měl možnost i nadále naplňovat a udržet si tak stále pozitivní obraz sebe sama jako otce.

„Proč jsou pro ně ty peníze důležité?“

Tím, že aji ta její mama jako ví, že já o tu rodinu mám zájem. Já kdybych jí neposílal alimenty, teda nedával. Dávám jí je, když se vidíme. Tyk by řekli, ten člověk prostě nemá zájem ani ty tři stovky poslat. Tak dává to dost jako tady toto, protože su s nima v kontaktu, rodiny vidí, že na to nekašlu a rozdělím se aji z toho mála.“

Další motivací pro plnění vyživovací povinnosti je deklarace zájmu o rodinu nejen pro ni samotnou, ale i pro širší příbuzenstvo. Neplnění vyživovací povinnosti by bylo bráno jako projev nezájmu.

6.2.2 Rodič jako vzor

V době, kdy pan Jakub pracoval, měl představu, že syn v budoucnu bude pracovat s ním. Vlivem současné situace ale sám sebe jako vzor přehodnocuje.

„Já: Měl jste s ním spojené nějaké sny? Co by měl dělat a tak? Co byste chtěl, aby z něho vyrostlo?“

Pan Jakub: Právě že, já jsem dělal v lese, tak říkám, budeš jezdiot s traktorem, budeš stahovat tady hmotu. To už jsem mu koupil aji auto s tou hmotou. Takže jsem myslel, že budeme jezdit spolu do lesa nebo tak.

Já: A on co bude dělat?

Pak Jakub: Já si myslím, že on bude dost inteligentní na to, abychom ho nechali jít svou cestou. Aby si ju vyšlapal sám. Protože očekávat něco už teď není dobrý.“

Součástí zachování pozitivního náhledu na svou osobu je potlačení roviny otce jako vzoru. V době, kdy pan Jakub pracoval jako dělník v lese, pořizoval synovi hračky s touto tematikou a měl představu „budeme spolu jezdit do lesa, nebo tak.“ Člověk bez domova může mít potíže cítit se jako vzor, hlavně pokud velkou část identity tvořila jeho práce. Teď má pan Jakub za to, že bude lepší, když se jeho syn rozhodne sám.

6.2.3 Styk s dítětem

Pan Jakub vidá syna jednou za měsíc. Vidají se ve městě nebo v parku. Nemají možnost setkat se u rodičů bývalé manželky, kde momentálně syn žije. Rodiče bývalé manželky si to nepřejí.

„Já: Byl se někdy podívat i tady? (pozn. Azylový dům)

Pan Jakub: Tady ne, jednou byl tady, jak byl ten den otevřených dveří a zrovna to bylo tak, že byl asi nachlazenější, tak jsem je nemohl pozvat. Takže tak. Já si vezmu vodu.

Já: Já Vám ji naliju. A ví, že tu bydlíte?

Pan Jakub: Malej?

Já: Malej.

Pan Jakub: On to má prostě tak, že je to nějaká ubytovna, ale když vidí ty ostatní dráty tady a to. Tak ví prostě, že pro děcka to asi není. Prostě se mě ptá, kde bydlím. A já odpovím prostě na ubytovně. Nemám co jiného říct, čtyřletému chlapcovi. Tadyk je prostě sociální zařízení, je to chráněný místo. Prakticky. A já jsem se stal pomalejším jako ve všech směrech. Takže kdybych byl třeba v realitě, nebo tak mezi chlapama, normálně v práci, tak bych to nedal, protože tam je celkový zatížení. Jednak práce, po práci nějaký to pivo a tak. Takže nedal bych to zatím mezi chlapama.

Já: Takže to teď absolvujete tady?

Pan Jakub: Je to tak. Právě, že já tam prostě nemůžu. Mě tam neradi vidí. Takže se vídáme ve městě a dříve třeba do parku nebo na nějakou procházku. No tak. Já se teda snažím, aby malej ten můj stav. Nějak, aby se ho to netýkalo. Tak se mu věnuju, hrajeme si spolu. Blbneme a tak. Třeba jdeme do parku, já se houpu s ním na houpačce. Jako, že bych se houpal. Jako že se houpu, jako točím s ním a tak. Na skluzavce třeba, jo? On riskuje.

Prostě a tak. No a zajímavý je to, že se třeba málo vídáváme a pokaždé, když ho uvidím, když se setkáme, jak kdybychom se viděli včera třeba. Jo? A já jsem říkal: Jak je to možný? A Martina tak pěkně odpověděla, že prakticky řekla: No protože tě má rád. Proto je to tak, jak kdyby mě viděl každý den. Říkám, tak to je třeba super. Právě, že to je pěkný od té Martiny, že říká, tatínek tam a tatínek to. Minule jsme si, myslím včera, volali a on zvedl telefon a říká: Tati, my přijdeme na kafe. Takže to on co slyší od té maminy, tak se snaží být hodně dospělej, přitom má teprv čtyři roky.

Já: Považujete se za bezdomovce?

Pan Jakub: Nejsu typickej bezdomovec. Ani jsem nehodlal v životě byt bezdomovcem. Ale ten stav bych to nazval tím, že dlouhodobě nemocný. Bezdomovec ne, ale dlouhodobě nemocný.“

Rodina bývalé manželky pana Jakuba si nepřeje, aby navštěvoval jejich domácnost, kde momentálně žije i jeho syn. Setkání se odehrávají jednou měsíčně na veřejných prostranstvích, jako je park. Jako důvod kontaktu jen jednou za měsíc uvádí časté nachlazení syna. Zároveň ale připouští, že jedním z předmětů setkání je i předání výživného. Může to být jeden z důvodů, proč výživné hradí pravidelně. Kontinuitu vztahu („jako bysme se viděli včera“) s dítětem zajišťuje i matka, zprostředkovává synovi dítě i v jeho nepřítomnosti („že říká, tatínek tam a tatínek to“).

Syn byl v areálu Azylového domu pouze jednou. Důvodem nebyla návštěva otce, ale akce pro děti. Pan Jakub mu vysvětlil, že žije na „nějaké ubytovně“, nepoužil slova sociální služba. Kromě nízkého věku dítěte, díky kterému se snaží pan Jakub podat informaci zjednodušeně a srozumitelně, může být důvodem jeho ostych, za to, že využívá sociální službu. Využití služby azylový dům je spojena se stigmatizací. Navíc je Azylový dům brán jak vyloženě nevhodné místo pro děti s jeho „ostnatým drátem“. Pan Jakub se brání převzetí bezdomovské identity, situaci bere tak, že má důvod mezi nimi žít, ale osobou bez domova není, vymezuje se jako dlouhodobě nemocný („bezdomovec ne, ale dlouhodobě nemocnej“).

6.3 Paní Anna

Paní Anna má čtyři děti. Syn a dcera jsou již dospělí, s jejich otcem je rozvedená. Kontakt neudrží. Viděla je naposledy před rokem, kdy se za paní Annou zastavili v Azylovém domě. Jejímu dalšímu synovi je patnáct let, žije v dětském domově. S jeho otcem je rozvedená. Po rozvodu jí byl syn svěřen do péče, žili spolu v Azylovém domě pro matky s dětmi. Z důvodu alkoholismu paní Anny jí byl syn odebrán a svěřen do péče otce. Otec založil novou rodinu, syn s ním nadále nechtěl bydlet. Chtěl se vrátit k paní Anně, která pro svěření do péče nesplňovala podmínky. V té době bydlela na ubytovně. Syn nakonec skončil v dětském domově. Kontakt se synem je minimální. Občas si telefonují. Nejmladší syn má pět let, žije v kojeneckém ústavu, je to dítě se zdravotním postižením. S otcem nejmladšího syna paní Anna žila na ubytovně. Původně dítě chtěli oba, později otec změnil názor. Paní Anna uvádí, že syna nechtěl a později se snažil neúspěšně popřít své otcovství. Nejmladšího syna chodí paní Anna navštěvovat, bydlí ve stejném městě na Azylovém domě.

Paní Anna po svém druhém rozvodu před zhruba deseti lety bydlela se synem na Azylovém domě. Střídala postupně ubytovny. V posledním azylovém domě je rok. Je dlouhodobě nezaměstnaná. Od vyživovací povinnosti je osvobozená.

6.3.1 Styk s dítětem

Paní Anna pravidelně vidá pouze svého nejmladšího syna Adama, kterému je pět let. Kontakt s ním byl obnoven poměrně nedávno, dva roky jej neviděla.

„Já: Vidáte se s ním nějakým způsobem?”

Paní Anna: No, akorát s tím, co mám tady v kojeňáku. Za ním jsem byla minulý týden asi třikrát.

Já: Jak za ním často chodíte?

Paní Anna: No, šla jsem tam asi po dvou letech. No nebyla jsem tam asi dva roky.

Já: Proč ta prodleva?

Paní Anna: No, protože, když jsem tam byla naposledy, tak jsem to nějak psychicky neunesla a prostě jsem zazvonila na sestru, ať se nezlobí, že prostě odcházím a pak jsem tam nějakou dobu nebyla. A víte jak to je, když někam nejdete delší dobu, pak se cítíte trapně.

Je vám to trapný. Tak jsem tam jednu dobu vůbec nechodila a díky příteli, kterýho jsem si našla na AD, jsem po dvou letech našla odvahu, on mi dodal tu odvahu.“

Paní Anna uvádí, že pro ni návštěvy dítěte byly zdrojem psychické zátěže („jsem to nějak psychicky neunesla“), později jí bylo „trapně“ před personálem. K opětovnému započítí kontaktů vedla motivace ze strany partnera, který ji podpořil. Při návštěvě si syn více všiml jejího přítele, vysvětluje si to tím, že mu chybí mužský vzor. Přítel byl ale od počátku, co se průběhu setkání týče, aktivnější, paní Anně musel „napovídat“, jak se má chovat, co říkat. Musel „zachraňovat situaci.“ Personál kojeneckého ústavu paní Annu v pokračování návštěv podpořil zprostředkováním pozitivní zpětné vazby dítěte a neprojevením odsouzení („Jako, že jsem krkavčí matka“).

O synovi říká, že je chtěný, alespoň z její strany. S otcem dítěte žila na ubytovně. Těhotenství pro ni z počátku bylo symbolem změny života a k přiblížení se k ideálu rodiny („Seš těhotná, najdu si práci, najdem si podnájem, vezmeme se“). Tato iluze rodiny a běžného života však byla závislá na roli otce dítěte, který ji nenaplňuje.

Kromě mladšího syna má syna Adama, kterému je patnáct let a žije v dětském domově. Dětský domov je ve městě, které je vzdálené od místa pobytu paní Anny asi 30 kilometrů.

„Já: No, vy jste říkala, že máte ještě patnáctiletou slečnu?“

Paní Anna: Ne klukovi v té XXX (jméno města) bude patnáct. S tím, že občas ve styku jsme, telefonicky, ale on mi furt vyčítá. Jako to, že za ním nejezdím a tak. Sice on byl před tím v péči u svýho otce. Má v XXX (jméno města) v centru města 2+1. Mají děcka. Má auto. Má plno peněz, všechno. Jezdí k nim sice na prázdniny, ale kdyby ho nešíkanovali, tak jim nebyl odebranej. On na rozdíl ode mě, pan X, můj exmanžel, ho v péči mohl mít. Měl všechny podmínky.

Já: A voláte si?

Paní Anna: Občas, moc ne, ale občas.

Já: Kdy jste tam byla naposled?

Paní Anna: Já do XX nejezdím vůbec. Ale viděla jsem ho tak rok zpátky, když přišli. Když ho X (otec) přivezl můj ex podívat se na penzion na návštěvu, tak tam. Chvilku jsem tam s ním byla. Je to asi rok zpátky. Takže jsme v kontaktu jenom tak telefonicky. Máme, víte

jak to je, už je to takové o ničem. Už mi kluk prostě vyčítá. Jako že jsem kdysi chlastala a takový ty nesmysly. Vykládá prostě tatínek je zlatej a já su krkavec. Takže už ani nemám zájem si s ním volat. To je o ničem ten rozhovor. On mně akorát nadává a vyčítá. To je zbytečný.“

6.3.2 Vyživovací povinnost

Paní Anna je zbavena povinnosti hradit výživné:

„Já: A máte nějak pořešený výživný?”

Paní Anna: No já to mám takhle, jelikož beru dávky hmotné nouze, tak jsem byla soudem osvobozená od placení alimentů. Akorát teda, každého půl roku jsem povinná doložit ten papír, že su stále nezaměstnaná.

Já: Jaký na to máte názor, když člověk má hmotnou nouzi, jestli by na to dítě měl něco platit, nebo ne.

Paní Anna: Tak já nevím, jestli by na to děcko něco platit měl. Já vám řeknu, že jsem byla osvobozená. Zním chlapy, kteří taky berou hmotku a prostě berou 2200, ale mě to soudkyne udělala, že neberou nic.“

Přijde mi, že paní Anna tuto rovinu rodičovství neřeší. Nemá ani potřebu se vůči výživnému vymezovat.

6.3.3 Absence pečovatelské roviny

Svého nejmladšího syna paní Anna v péči nikdy neměla, zatím o tom ani neuvažuje.

„Já: Chtěla jste ho někdy do péče?”

Paní Anna: Tak chtěla, abych Vám řekla pravdu, tak bych na to ani neměla jako tak celkově. A už vůbec nevím, když mi řekli, že je postižený. Ne, na to bych neměla.

Já: A i kdyby byl zdravěj? Bylo by to náročný?

Paní Anna: Já nevím, možná, kdybych měla nějakýho hodnýho chlapa – partnera, který by mi hodně pomáhal. Protože já se tady léčím na psychiatrii a tak dále a tak dále. Hm, nevím.

Nebudu Vám lhat, ale už bych se na to asi necítila. Asi jsem to děcko fakt neměla mít, v mých letech, v mé situaci.“

Paní Anna si na péči o syna netroufá („tak bych na to ani neměla jako tak celkově“), svou roli může sehrávat fakt, že má dítě zdravotní postižení („A už vůbec nevím, když mi řekli, že je postižený.“). Pokud by ale přišla motivace a pomoc s péčí o dítě z vnějšku („kdybych měla nějakýho hodnýho chlapa“), možná by o tom uvažovala. Působí to na mě, že svou pečovatelskou rovinu rodičovství úplně potlačila. Jedním z důvodů může být i fakt, že má sama potíže sama se sebou („Protože já se tady léčím na psychiatrii a tak dále a tak dále“) a na rodičovství jí už nezbyvá dostatek kapacity.

Starší syn ve věku patnáct let žil nejprve u matky poté u otce. Nyní je v dětském domově.

„Já: No, vy jste říkala, že máte ještě patnáctiletou slečnu?

Paní Anna: Ne klukovi v té XXX (jméno města) bude patnáct. S tím, že občas ve styku jsme, telefonicky, ale on mi furt vyčítá. Jako to, že za ním nejezdím a tak. Sice on byl před tím v péči u svýho otce. Má v XXX (jméno města) v centru města 2+1. Mají děcka. Má auto. Má plno peněz, všechno. Jezdí k nim sice na prázdniny, ale kdyby ho nešikanovali, tak jim nebyl odebranej. On na rozdíl ode mě, pan X, můj exmanžel, ho v péči mohl mít. Měl všechny podmínky.

Já: Takže byl odebrán.

Paní Anna: Byl. Protože on tam nějakou dobu byl, jenomže to bylo takhlenc, dokud ta jeho, co s ňou žije, pokud ono to vypadalo, protože ona se s prvním manželem rozvedla, že nemohla otěhotnět. Ona si myslela, že je neplodná. Takže dokud si mysleli, že je neplodná, tak jako máho syna, jako brala, jo? Si řekla, tak mám chlapa s děckem, tak dobrý. Jenomže potom zjistila, že těhotná je. Porodila jedno děcko, druhý děcko. Tak víte jak to je, macecha je macecha, tak asi, že? No a XXX (bývalý manžel) taky není dobrý člověk, mě odsuzuje, že jsem krkavčí matka a nejhorsí na světě, ale myslím si, že na tom byli vždycky líp ti dva. On kdyby řekl, podívej se, i když spolu máme děcka, ale tady toto je můj špunt, není to cizí děcko, je můj. Kdyby si dupl, že? Ono by to jako šlo.

Já: Jak to tedy bylo? Jakože vy jste byli manželé, měli jste spolu toho klučinu.

Paní Anna: Já jsem ho měla v péči. Po rozvodu jsem ho dostala já.

Já: Kolik mu bylo, když jste se rozešli?

Paní Anna: Ježiš, já nevím, tak 3, 4 roky. Já jsem ho nějakou dobu měla v péči, ale víte, jak to je. Tak jsme se na tom azyláku setkaly my, takový zhrzený, opuštěný, zklamaný ženský. No a naše nejlepší kamarádka byla flaška. A tak jsme tak dlouho popíjely, popíjely, až nám děcka byly odebrány. Ale mně Vaška nevzali hned jako do děcáku. Oni dali vědět X (bývalý manžel), protože v té době ještě neměl děcka s tam tou. Tak on jako řekl, než aby byl kluk jako v děcáku, tak si ho berem. Všechno v pohodě. Proběhl soud, kde se mě soudce ptal, jestli souhlasím. A já, že když pan X (bývalý manžel) chce, že je fakt lepší, aby byl u něho než by byl v děcáku. Říkám Vám, nějakou dobu to bylo celkem jakž takž. Jenže jak ona začala, že děcka najednou jako mít může, tak pak už víte jak. Pak už se chovala tak děsně odtažitě, brala mu hračky, nevěnovala se mu. A X místo aby zasáhl jako otec, tak jako víte co. Ženskou měl raději než děcko, poháněl ho strach, že ju ztratí. On taky není žádný krasavec. Kdybych si ho dávno nevzala já, on by se v životě ani neoženil. To je jedno. Takže nějakou dobu tam byl a protože se začali chovat hnusně, tak Vašek sám byl u mě na prázdninách asi týden. A nechtěl se vrátit. Začl brečet, vyvádět. A já jsem to zavolal na socku, že nevím, co mám dělat a že kluk chytá záchvaty a takový. A tak nějak jsem ho musela ukecat, už nevím jak. Naslibovala jsem mu, nakoupila jsem mu cukrovinky a takový a pojď, nějak to dopadne. A on už mě ve vlaku říkal, mami já k XXX (pozn. použila příjmení otce, ne táta apod.) a k té svini nejdu. Tak já jsem řekla dobře, šla jsem v XXX na socku a řekla jsem, jak se věci maj. Nakonec viděli, že nekecám, že kluk je celej šilenej. A on řekl, že když nemůže být u maminky, tak mě dejte do děcáku. Sám jim to řekl, že k nim prostě nepujde. Zvedli telefon, zavolali si XXX (příjmení býv. manžela) i s ňou. Řekneš to před tatínkem? Tak on řekl, já k tobě nepůjdu, ty mě nemáš rád, ty mě týráš, tady ta bradatá taky. Nepudu. Tak co měla socka dělat. No, Vašíčku, ale v tom případě nějakej děcák. A on řekl jo. Pořád lepší děcák, než k nim.

Já: Kolik mu bylo?

Paní Anna: Já už nevím, tak pět šest. Nevím přesně, už je to dlouhá doba. No tak on se tam dal sám. Takže pořád lepší v děcáku než u nich.

Já: A v té době to u Vás nešlo?

Paní Anna: To já v té době už jsem chodila po ubytovnách, takže to nešlo. Jak jsem Vám říkala, já už jsem tak trošku holdovala té flašce, takže jsem posudky neměla růžový, že. Asi tak nějak.“

Po rozvodu měla paní Anna ve své péči („po rozvodu jsem ho dostala já“), později jí byl odebrán. Důvodem byla její závislost na alkoholu („nejlepší kamarádka byla flaška“, „A tak jsme popíjely, popíjely, až nám děcka byly odebrány.“) Paní Anna souhlasila s tím, aby syn byl svěřen do výchovy otce („je fakt lepší, aby byl u něho než v děcáku“). Po nějaké době však došlo ke změně situace a syn nechtěl žít u svého otce. Paní Anna si to vysvětluje tím, že se zhoršilo chování partnerky otce k dítěti („chovala se děsně odtažitě, brala mu hračky, nevěnovala se mu“). Po prázdninách u paní Anny se syn odmítl k otci vrátit („A když nemůžu být u maminky, tak mě dejte do děcáku“). Mám dojem, že paní Anna přesouvá odpovědnost za vzniklou situaci a umístění dítěte do dětského domova na jeho otce, partnerku („není dobrý člověk, mě odsuzuje, že jsem krkavčí matka a nejhorší na světě, ale myslím si, že na tom byli vždycky líp ti dva“) a syna samotného („On se tam dal sám.“). Původně říká, že je lepší, aby byl syn u otce (aby byl u něho než v děcáku“), později mění názor („Takže lepší v děcáku, než u nich“).

Paní Anna shrnuje své rodičovství následovně:

„Mám děcka, ale jako bych žádný neměla. No tak zájem o mě nemají, ty tři, nějak zvláštní zájem, že by o mě měly. A Michálek, ten je postiženej. Ten je v ústavu, to jako bych žádný děti ani neměla.“

Paní Anna subjektivně zpochybňuje svůj status rodiče, „žádné děti jako by neměla“. Výkon své rodičovské role omezuje na minimum.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem uživatelé Azylového domu pro jednotlivce vnímají a chápou své rodičovství, jak si přizpůsobují a vytvářejí rodičovskou roli a jaké strategie volí. K zjištění byl využit kvalitativní výzkum, konkrétně postupy metody zakotvené teorie blízkí se k případové studii. Výsledky sice byly představeny po jednotlivých případech, nicméně si tento výzkum nečiní nárok, nazývat se případovou studií. Data, která byla k výzkumu použita, byla čerpána jen z jednoho zdroje a nebyla žádným způsobem ověřována.

Během interpretace výsledků se ukázalo, že uživatelé se snažili zachovat si pozitivní sebeobraz své osoby, což se přirozeně promítlo i v kontextu rodičovství.

Pan Tomáš se před rozchodem vymezoval v rovině živatele a blízkého dítěte. Na omezení kontaktu, v důsledku nesdílení společné domácnosti a přesídlení do jiného města, kde bydlí na Azylovém domě, reagoval tím, že začal intenzivněji pociťovat zodpovědnost vůči svému synovi. Vzájemné omezení dostupnosti vedlo, podle pana Tomáše, i k prohloubení citu. Touha být se synem více v kontaktu, ho motivovala ke změně. Přesto konkrétní impulz musel vzejít z vnějšku. Nový podnájem našla jeho přítelkyně.

Výši výživného, kterou pan Tomáš hradí si podle mého názoru, na člověka v hmotné nouzi, stanovil na poměrně vysokou částku 1000,- Kč. Uznává, že jeho podíl na výživě syna, je s přihlédnutím na skutečné náklady, nízký. Platba výživného má však pro pana Tomáše i jiný rozměr, než pokrýt náklady. Je projevem zájmu o syna.

Symbolické výživné platí i Pan Jakub, který zdůrazňoval rovinu živatele snad nejintenzivněji. Pan Jakub přispívá na svého syna tři sta korun měsíčně. I přes to, že je v hmotné nouzi, je pro něj tato rovina rodičovství stále podstatná. Absenci námahy, kterou by musel vynaložit k získání peněz prací, symbolicky vynahrazoval nutností sebekázně a schopností uskromnit se. Vztah k synovi spíše než za rodičovský, považuje za kamarádský. Rovina otce kamaráda mu také pomáhá, vyrovnat se se situací. Se synem se vídá poměrně sporadicky, i přes to, že žijí ve stejném městě. Kontakt probíhá jen jednou měsíčně. Ve svém rozhovoru narážel, na podle mě velmi palčivý problém rodičů žijících v Azylovém domě, a to absence vhodného místa k setkání. Lidé, kteří nemají svou domácnost, jsou často odkázáni na setkávání se na veřejných prostranstvích. Pro soukromý život, tak nemají soukromí. Jsou odkázáni na vstřícnost příbuzných a matek a otců svých dětí. Návštěva v Azylovém

domě také není plnohodnotnou alternativou návštěvy v domácnosti. Azylový dům je pobytová služba na přechodnou dobu, realita je však jiná a pobyt na něm se často protáhne. Azylový dům také může působit pro někoho, kdo v něm nežije, jako ne moc přívětivé místo. Ostatně uvědomoval si to i pan Jakub, když zmiňoval „ostnatej drát“, signál, že toto není vhodné místo pro děti. Dalším výkladem může být, že ten, kdo za ním žije, něco provedl. Azylové domy jsou spojeny se stigmatizací. Pobyt v Azylovém domě tak i přes všechny své pozitivní důsledky na člověka může vést k jeho větší izolovanosti.

Identifikovat významnou rovinu rodičovství u paní Anny, bylo trochu obtížnější, výkon své rodičovské role omezila na minimum, chodí pravidelně na návštěvy za nejmladším synem, ale její návštěvy jsou dle mého názoru hodně závislé na podpoře a přijetí okolí a zpětné reakci dítěte.

Podle mého názoru mají sociální pracovníci možnost s některými, spíše postřehy než zjištěními, pracovat. Aktivně se zajímat, pokud spolupracují s někým, kdo je rodičem. V souvislosti s pobytem v Azylovém domě, může dojít k omezení kontaktu s jejich dětmi. Což může způsobit změnu vztahu, která by mohla být k nevratná. Pokud má uživatel dluh na výživném, nehrozí mu „pouze“ trestní stíhání, je to konkrétní příznak potíží ve vztazích. Rodina je na tolik významný prvek, že člověka ovlivňuje snad mnohem více, když není z „nějakého“ důvodu k dispozici. Tento důvod by se měl sociální pracovník snažit podkrýt, neměl by mít ostych, ptát se na vztahy s rodinou. Vždyť bezdomovství je hlavně důsledkem nějaké formy osamělosti, nedostupnosti zdrojů a nikoliv těch materiálních, ale vztahových. Podle mého názoru ani nevádí, že sociální pracovník bude znát „pouze“ verzi příběhu uživatele, jeho verze je totiž realita, ve které tento člověk žije.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

- AMORE, Kate a Michael BAKER. HOWDEN-CHAPMAN, Philippa. The Ethos Definition and Classification of Homelessness: An Analysis. *European Journal of Homelessness*. 2011, 5(2), s. 19-37. Dostupné z: <<http://eohw.horus.be/files/freshstart/European%20Journal%20of%20Homelessness/Volume%20Five/Volume%205.2/article-1.pdf>>.
- BLATNÝ, Marek a Alena PLHÁKOVÁ. *Temperament, inteligence, sebepojetí: nové pohledy na tradiční téma psychologického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003. 150 s. ISBN: 80-86620-05-0.
- BŘICHÁČEK, Václav. Odolnost rodiny. In: PLAŇAVA, I., ed. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister & Principal, 2002. 290 s. ISBN 80-86598-36-5.
- BUCHTOVÁ, Božena. Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných. In: HNILICOVÁ, Helena. et al. *Kvalita života: Sborník příspěvků z konference*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 80-86-625-20-6.
- ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. 1. 2009 trestní zákoník.
- ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. 2. 2012 občanský zákoník.
- DUDOVA, Radka a Marta VOHLÍDALOVÁ. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2005, 6 (1), 1-3. ISSN 12 13-0028.
- DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
- DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2006. 776 s. ISBN 80-7367-092-5.

- HOLPUCH, Petr. Bezdomovectví jako přístup k životu. *Biograf*. 2011, **54** (112). Dostupné z: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v5401>. ISSN 1211-5770 >.
- HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. 114 s. ISBN 80-902292-0-4.
- KAUFMAN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7419-033-9.
- MADEROVÁ, Ivanka. Ženy bez domova – pohled z hlediska rodinné a sociální situace. In *Specifika žen mezi lidmi bez domova*. Olomouc: Charita Olomouc, 2009. s. 21 – 28. ISBN 978-80-254-7561-4.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. *Sociologický časopis*. 2009, **45** (1)
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 335 s.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 231 s. ISBN 978-80-262-0371-1.
- MOŽNÝ, Ivo. Co v dnešní době znamená rodina. *Psychologie dnes*. 2007, **13** (12), s. 30 – 33.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- OSBORNE, Randall. 'I May be Homeless, But I'm Not Helpless': The Costs and Benefits of Identifying with Homelessness. *Self and identity*. 2002. **1**. s. 43 – 52.
- PETRUSEK, Miloslav. ed. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. 1996. 1627 s. ISBN 80-7189-310-5.
- PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
- PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Charakteristiky bezdomovců a specifika života na ulici. *Fórum sociální politiky*. 2007, **3**. s. 26-28. ISSN 1802-5854.

- RADIMSKÁ, Radka. Individuum a rodina: teorie soukromého života. *Sociologický časopis*. 2003, **39** (5), s. 667-685. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/802f1e4015cdfc644a8b27dd218e80da2032c8bd_503_55radim18.pdf>.
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 8085931486.
- SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 199. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.
- ŠULOVÁ, Lenka. Člověk v rodině. In: VÝROST, J., ed. *Aplikovaná sociologie I*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 303 – 339. ISBN 80-7178-269-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum, 2008. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSPOD Oddělení či odbory sociálně právní ochrany dětí

OZ Občanský zákoník.

Tr.Z. Trestní zákoník.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Chyba! Nenalezena položka seznamu obrázků.

SEZNAM TABULEK

Chyba! Nenalezena položka seznamu obrázků.

SEZNAM PŘÍLOH

Rozhovor s panem Jakubem

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S PANEM JAKUBEM

T: Je zapnuté nahrávání, znovu se zeptám, jestli souhlasíte s tím, aby ten rozhovor byl nahrávanej?

B: Ano, já s tím souhlasím a zároveň jsem chtěl říct, že chcu jako porbrat toho mojeho ma-lyho.

T: S tím, že kdybychom narazili na něco, co je hodně citlivý, tak ten rozhovor můžeme přerušit, ukončit. A klidně pauzu. Není jeho cílem vyvolat ve Vás depresi, takže kdyby něco bylo, prostě... tak se nebojte říct.

Takže co mi o Vás povyprávíte? Jste ženatej, svobodnej, rozvedenej?

B: No, právě. Mám takovej příběh. Jsem pracoval v lese jako dřevorubec. A protože to byla sezónní práce, tak jsem pro tu rodinu chtěl co nejvíc vydělat a tak jsem tam měl dvě práce. Jako dřevorubec, pak jsem pomáhal chlapům na lanovce. Tam se mi stal úraz. A od té doby se z toho nějak dostávám. Upadl jsem do bezvědomí z přepracování no a asi tři roky se z toho dostávám. Já trpím post To se řekne postgraduální stres, nebo něco takovýho.

T: posttraumatickej?

B: Postraumatickej stres je to. Takže jsem se dost, sám jako svou část vytlačil. Tím stavem. (1:50) Protože jsem začal vyhýbat známým, protože mě znali veselýho. Jo, usmál jsem se vždycky a tak a teď mě to nějak nejde. NO a co se týká Adámka. Tak je to pro mě... Já ten den, jak jsem upadl do toho komatu, tak jsem byl na té lanovce. A přivolala se rychlá pomoc, zavezli mě tady do Města na intenzivní péči. Kde jsem byl v komatu asi tři dny. No pak mě probrali a já jsem se prakticky dozvěděl, že nemůžu chodit, že nemůžu mluvit. Žádná komunikace.

T: Tělo nefungovalo.

B: Tělo přestalo fungovat, takže jsem měl velký starosti, jak se postarám o toho mojeho chlapečka malyho. A ty starosti mě prakticky deprimovaly natolik, že jsem musel navštívit, ambulantně jako, psychiatrickou ordinaci.

A postarat jak?

B: Přestal jsem chodit do práce. Začal se trpět únavou. To je syndrom chronické až únavy. Takže mě dělalo problém aji mluvit. Z toho mluvení mě to furt unavovalo. Tak jsem prostě věděl, že se nebudu moc postarat o syna. Takže mě to dost psychicky deprimovalo. Teďk už su zaměstnán jako pomocný údržbář pro XXX takže už rok mám práci, kterou zvládám, a zvládám ju tak, že i nadřizení jsou spokojení se mnou. Ale přece jenom to ještě není ono, abych podal výkon třeba takovej, abych mohl třeba chodit do práce do lesa jako dřevorubec. Nebo já su dobrej šofér. Taky to ještě nejde dělat šoféra. Takže se z toho dostávám při práci, což mě jako hodně pomáhá na tu psychiku. Protože, kdybych měl jenom sedět a dívat se do zdi, tak bych na tom byl daleko hůř. Takže chcu poděkovat tady XX že se ke mně jako tak postavili. Pomohli mi jako prakticky, abych se zase nějak rozjel.

T: A vy máte jednoho syna?

B: Já mám jedno syna, má čtyři roky. A je to por mě prostě dost těžky, když se o něho nemůžu postarat. S ženou jsme tedy měli rodinu, měli jsme prostě byt. Já jsem chodil do práce. Ještě v té době chodila i moje žena. A musím říct, že to je moje bývalá žena. Protože já jsem přestal pracovat a nějaká ta nemocenská taky netrvá dlouho. Když jsem musel vyhledat nějaký sociální zabezpečení, tak jsem se musel rozvíst. Abych mě nárok.

T: Jakože kvůli dávkám?

B: Přesně tak.

T:A ten rozchod je jenom takovej papírovej?

B: Je.

T: Takže jste pár?

B: Máme vztah nadále. Jako Martina ví, že není to sranda. Vidí, že se snažím z toho dostat. Mě jako se snaží podpořit v tom, že nemám spěchat. Ať se něco neuspěchá, že na mě počká, až budu fit. (povzdech)

Jak často vídáte Adama?

Tak teď přes zimu to celkem míň. Jednou za měsíc. Jednou za tři týdny, protože třeba je třeba nemocnej, má rýmu, tak s ním nechce do města. Navíc, já jsem, tehdy ještě mou ženu, musel přestěhovat k rodičům. Jsou to její rodiče a my když jsme prakticky bydleli spolu, tak ta tchýně furt k nám chodila. A teď já jsem nevěděl, od koho si mám vzít jídlo třeba, a tak. Protože se tam o nás hodně starali. A teď se mi to právě otočil tady v to, že nemáme spolu dobrej vztah jako s tou její rodinou. O to míň je vídávám.

Je tam teďka... Jako že jim se něco nelíbí? Nebo proč se teď zhoršily ty vztahy?

Přesně tak. Oni prakticky vidijou, že jsem zdravěj chlap. Jo? Jak to, že nechodím do práce. Jak to, že nevydělávám peníze. Jak to, že se nestarám o malýho. Ale nevidijou to, ty pochody, kdy já se z toího chcu dostat. Že je to dost teda, dalo by se říct pracný se z toho dostat. Jak fyzicky, tak psychicky. A teď to oni nepřijmou prostě. Nějaký vcítění se, ano ten člověk chodí ambulantně se léčit, jo? Snaží se pracovat, tady toto oni neberou. Takže o to míň já se vídávám prakticky s mou rodinou. Rodinu mi tvoří Martina a Adam.

No a když se s nima vídáte, jak to vypadá? Popište mi třeba poslední setkání.

Tak poslední setkání bylo takový, že že toho je na ňu moc. Že už prostě to bylo jinak. Že by prostě chtěla, aby to bylo tak jak to bývalo. A tady ty věci mě právě dost depri-

mují. Tlačijou mě do takovýho smutku, že bych prostě hodně chtěl změnit svůj život. Ale že prostě musím být trpělivý.

T: Musí to jít pomalu po krůčkách....

B: Přesně tak.

T: Takže to teď absolvujete tady?

B: Je to tak.

T: A kde se setkáváte?

B: No právě, že já tam prostě nemůžu. Mě tam neradi vidijou. Takže se vídáváme ve městě a dome třeba do parku nebo na nějakou procházku. No tak.

T: Co na těch procházkách děláte?

B: Tak já se teda snažím, aby malej ten můj stav. Nějak, aby se ho to netýkalo. Tak se mu věnuju, hrajeme si spolu. Blbneme a tak.

T: Jak si hrajete?

Třeba jdem do parku, já se houpu s ním na houpačce. Jako, že bych se houpal. Jako že se houpu, jako točím s ním a tak. Na skluzavce třeba, jo? On riskuje. Prostě a tak. No a zajímavý je to, že se třeba málo vídáváme a pokaždé, když ho uvidím, když se setkáme, jak kdybychom se viděli včera třeba. Jo? A já jsem říkal: Jak je to možný? A Martina tak pěkně odpověděla, že prakticky řekla: No protože tě má rád. Proto je to tak, jak kdyby mě viděl každý den. Říkám, tak to je třeba super.

A vykládá mu ta Martina o vás?

Právě, že to je pěkný od té Martiny, že říká, tatínek tam a tatínek to. Minule jsme si, myslím včera, volali a on zvedl telefon a říká: Tati, my přijdeme na kafe. Takže to on co slyší od té maminy, tak se snaží být hodně dospělej, přitom má teprv čtyři roky.

Byl se někdy podívat i tady? (pozn. Azylový dům)

Tady ne, jednou byl tady, jak byl ten den otevřených dveří a zrovna to bylo tak, že byl asi nachlazenější, tak jsem je nemohl pozvat. Takže tak. Já si vezmu vodu.

Já Vám ji naliju. A ví, že tu bydlíte?

Malej?

Malej.

On to má prostě tak, že je to nějaká ubytovna, ale když vidí ty ostatný dráty tady a to. Tak ví prostě, že pro děcka to asi není. Prostě se mě ptá, kde bydlím. A já odpovím prostě na ubytovně. Nemám co jinýho říct, čtyřletýmu chlapcovi. Tadyk je prostě sociální zařízení, je to chráněný místo. Prakticky. A já jsem se stal pomalejším jako ve všech směrech. Takže kdybych byl třeba v realitě, nebo tak mezi chlapama, normálně v práci, tak bych to nedal, protože tam je celkový zatížení. Jednak práce, po práci nějaký to pivo a tak. Takže nedal bych to zatím mezi chlapama.

A před tím onemocněním? Jak to u Vás vypadalo doma? Jak jste to měli rozdělený?

Jako výchovu... Popište mi to trochu...

Tak ze začátku to bylo tak, jo, že Martina prostě. Tam se jedná o to, že jak je malej, tak on mě jinak neznal než tady tak, jak su. Mě nezná jako když jsem byl fit.

A když to vezmu tak, když jste vlastně měli miminko, jak to vypadalo u Vás doma?

To je zajímavá otázka, protože když malej byl jako miminko, tak já jsem z té Martiny cítil, to, že si ho jako hodně přivlastňuje. Že prostě se se mnou nechce dělit. No a říkám, třeba se mi to zdá nebo tak, jo? Ale právě Martina má z prvního manželství jako syna, Marka. No tam to jejich manželství proběhovalo v tom, že prostě ten otec, místo aby koupil nějaký hadyrky na toho Ondru, tak chodil pit. Tak v ni se to tak natolik odrazilo, jo? Že jak kdyby si to znova prožívala se mnou. Jenimže já su už jako dost starej na to, abych dost věci pochopil. A tak jsem si s ňou sedl a tady takhle sme si povykládali o tym. No, tady ten pocit já jsem měla aji při tobě. Takovy, že musím teho malyho chránit. Musím ho vlastnit. Jo, musím na neho dávat pozor. Nedělím se s tím manželem. Takže ze začátku to bylo takový, no.

Hrál jste se s ním? Dělal jste s ním něco?

No tak já, to já mužů. Jsme si.. Nějaký házení do vzduchu. To jak se z malýma děčkama dělá. Hooníme se, hrajeme na schovku. Když byl malej, tak taky jako mě to jako jde ten vztah.

Byl jste i tatínek, který přebaloval?

JO, v pohodě úplně. To, že tam byla alternativa ta, že třeba já bych šel na mateřskou a že bývalá žena by šla do práce. Ale tady toto nechtěla její rodina, jo? A já ještě bych se na to ani necítil. Takže to musíme brát tak, jak to je. Martina už ví, že to není sranda, jako se mnou to co se děje. A je dibrý, že tady z toho stavu se dá dostat. Já ju jako nevydírám tím, aby počkala. Šak vy jse nás myslím vídávala ve městě ne?

Občas jsem Vás potkala.

Takže ona je jako hodná holka všeccko, a ví, že se z toho můžu dostat, ale kdy, tak to nevíme.

Těšíte se na návštěvy?

Tak jo, s ňou, jako kdyby mi zavolala tak úplně v pohodě. To jsou ti dva... to je moje rodina. A my nejenom že jsme rodina, ale jsme aji kamarádi. Takže já z Martinou se známe z V. (jméno firmy). Normálně, ona tam pracovala a já jsem tam začal pracovat, tak jsme se spolu seznámili. A pak viděli prostě, že mi to jde, v té firmě, jsem tam jezdil na desítky, dělal jsem šponaře a tak. Takže jsem se rozhodl, že půjdu do toho lesa, no.

Co pro Vás znamená být táta?

No, to je ta otázka, co mě hodně moc tíží. Já bych prostě chtěl být táta, jako táta jako kamarád. Jako člověk o kterýho se může ten malej opřít v životě. Takže já tady ty vlastnosti, co by měl mít táta, mám. Jenom je prostě nemůžu uskutečnit tím, že třeba, jak aji mluvím, takovým zpomaleným, jak kdyby. Není to jako originál reálný. Takže zůstalo už prostě, takovej unavenej aji z toho. Chodím k doktorovi J. Je to psychiatr, kterej dělá už práci třicet let, takže mě minula tak celkem uklidnil. Říkám, jak dlouho by to ještě trvalo. Pane B., já už to dělám třicet let, tady tu práci, takže musím vědět, kdy co a jak. Že se z toho dostanete, to je fakt. A na příští návštěvu se na vás těším, protože budete fit třeba. Takže mě dost podporuje. V tom, abych neztrácel tu vůli, protože tady ten stav, kterej mám, je takovej, že se musí hodně bojovat. Takže prostě furt bojuju. Neodpočinu si od toho. Ráno vstanu unavenej, večer du unavenej spat.

Co Vás k tomu motivuje?

Právě, já když jsem upadl do toho komatu, tak jsem bojoval. Tělo jako spalo, ale já jsem byl vzhůru. Jako vevnitř a už jsem říkal, prostě: Martino, já už se s tebou nebudu moct smát, já nebudu moct být s váma. Že už nemám sílu dál bojovat. A tak. Tak jsem si to takhle vevnitř říkal. A oni mě probudili, ale neprobudili mě úplně, jo? Protože ten koma, to

koma prožívám normálně, aji když su vzůru, tak někdy prožívám, jak kdyby spal nebo něco. Takový bdění jak když.

A teď? Co Vás žene dál?

Tak určitě rodina, malej mě hodně jako pomáhá, tím, že mě má rád. A to že mě má rád, to je jako cítět. To mi hodně pomáhá, takže se chcu z toho co nejvíc dostat. A začít mu prostě poháhat v tym životě.

Co si myslíte, že by o Vás jako o tátovi řekla paní Martina?

Že su hlupák, kterej se přepracoval. Kterej chtěl prostě mít tu rodinu, se postarat o tu rodinu. Asi tak doslova by to neřekla.

A kdybych se jí zeptala: Jakej je pan B. táta? Co by mi řekla?

No tak to jako... ja su kamarad spiš. Jako nemužu byt s něma. A když se vídáváme, tak málo. Určitě by řekla, že su hodnej. Že su prostě hodnej táta, ale víc by nemohla říct, protože víc já nejsu schopnej dát.

Jak máte vyřešený výživný?

To výživný je to tak, že když skončila ta marodka, já jsem musel jít na to sociální a беру tu hmotnou nouzi, no. Takže zatím je to tak, že jenom tři stovky. Jako, že oficiálně mám platit nebo tak, Ale já se snažím, jo ušetřit sám na sobě, abych mu mohl koupit něco. Že ty tři stovky nejsou něco až tak moc.

Chápu to tak, že mu dáváte víc, než máte oficiálně stanovený?

Snažím se no. Já když dám tu pětistovku, tak mi to pak chybí na něčem jiným. Takže teď v současné době si vyřizuju práci. Jako v tym S. (jméno firmy) v S. (jméno města). A tam

už je práce já neví, jako za patnáct tisíc nebo tak. Takže už se začínám na to cítit. A než se to všechno vyřeší se mnou, tak už budu nachystanej. Mám normální a pořádnou práci zase.

Jak to podle Vás je, když ten člověk je na dávkách a má teda omezený prostředky, jestli je správný aby platil nějaký výživný? Co si o tom myslíte?

Já si myslím o tom to, že vždycky to výživný nebude tak velký, aby ten člověk ho nemohl platit.

Takže by to platit měl?

Přesně tak.

A proč?

Proč? Jednak je to... To je dobrá otázka, proč. Protože on se ten člověk v tísní naučí aji sám hospodařit. A mě to naučilo to, že já třeba jsem v životě vydělal dost velký peníze a byl jsem takovej dávej. Prostě koupil jsem to a koupil to. Jenže teď mě to naučilo zas něco jinýho. Jestliže z mála mám dat a málo, tak je to pro mě horší. Protože já jsem, když jsem měl peníze, tak jsem rozdával. Jako mě to bylo jedno. Kdežto teď víc musím myslet na tu rodinu, víte jak to myslím?

A proč je teda důležitý, aby dostali ty tři stovky. Vy říkáte, že... Jsem z toho pochopila, že je to takovej plivanec do vody, že by potřebovali víc. Proč ty tři stovky?

No, tři stovky to proběhlo soudem, oni určili tři stovky. A taky mi řekli, že třeba bych nemusel platit vůbec, že nemám z čeho. Když má tu hmotnou nouzi, je to dobrý tady toto, že se má platit, protože ten člověk, jednak si musí sám ušetřit a naučí se dávat aji z mála. Já jsem tím chtěl říct, že já jsem byl takovej furt jsem dával, ale když jsem měl na víc. Takže měl jsem toho navíc, tak na, tady máš. Ale teďka, když mám málo a ještě z toho mála se musím rozdělit, tak je to pro mě daleko horší. A to mě naučilo být takovej skromnej. Mys-

let víc na rodinu, jak na sebe. Tak já, když jsem se přepracoval, tak jsem třeba sportoval dřív. A já jsem měl dobrou fyzickou formu, takže mě to šlo rychle, se jako přepracovat. Tak k těm třem stovkám je to tak, že je to málo a z toho mála se chci rozdělit. A to je prostě takový divný, no. Dost nad tím kolikrát přemýšlím, jak to. Proč to tak je. Proč mám ty pocety? Proč to nemůže být jinak. Takže doufám, že se z toho dostanu a budu zase paltit, tak jak mám. Trošku víc.

Proč jsou pro ně ty peníze důležité?

Tím, že aji ta její mama jako ví, že já o tu rodinu mám zájem. Já kdybych jí neposílal alimenty, teda nedával. Dávám jí je, když se vidíme. Tyk by řekli, ten člověk prostě nemá zájem ani ty tři stovky poslat. Tak dává to dost jako tady toto, protože su s nima v kontaktu, rodiny vidí, že na to nekašlu a rozdělím se aji z toho mála. Tak zas z té stránky by mi třeba aji pomohli, jo? Třeba udělali nákup, ale já nechci. Prostě po nich nic nechci, protože když nemůžu něco dát, tak si nemůžu ani vzít.

Jak řešíte narozeniny malýho?

Tak narozeniny, to zas teďka bude mět brzo. Zatím je to tak, že jdeme do toho parku a tak. Nějaký ty sladkosti se koupíjou. Něco na oblečení, t se domluví třeba s Martinou. Takže tři stovky co mám dát, tak jim za to něco koupím.

Co si myslíte, že se v dnešní době očekává od dobrýho táty?

Dobřej táta by měl být aji kamarád. Snažit se nejenom podporovat finančně, ale de aji o ten dotyk té rodiny. Lásky. Aby mělo to dítě. Když se stane nějaký pruser, aby se to neřešilo fyzicky nějakým trestem. Spiš aby se to řešilo jako po kamarádsku domluvou. Takže určitě aby se mohl starat o tu rodinu tak jak se sluší a patří. To znamená, vydělávat dost peněz. Protože jsem onehdá slyšel od jednoho chytrého pána, že peníze dělají s člověka, chlapa

chlapem. Je to myšleny tak, že.. Ne že já jsem třeba dřív, jo, jak sem říkal, sem měl peníze, tak sem dal a ani to nějak nevadilo. Ale teď je to tak, že ty peníze, ježich miň. Já si jich vážim asi. Pak se to odráží i na mé povaze. Že vidi ta rodiny, že su skromnej. Že já bych si nekopil nějaký piti nebo flašku nebo tak. To neexistuje. Možna, že bych si aji dal někdy nějakýho panáka. Ale ten morální pohled bych brzy ztratil. Sám na sebe. Jak říkám, táta by měl být kamarád a trošku pochopeni aby měl.

Takže je to, co říkáte možné splnit i když s tím Adámkem nejste?

To je taky pěkná otázka. Že já jsem pracoval pro to, abych si naplnil to tátovství a tak dále. Teď jsem zjistil, že tak, jak jsem to dělal prve, tak to nebylo ono. Já jsem myslel, že je všechno to, že přinde ten táta, donese výplatu a že nemá žádný starosti a že prostě se může smát a tak. Takže to mě naučilo tehle stav to, že spíš takovej uvědomělej by měl být ten táta. Že počítat aji s tím, že to nemusí být někdy dobry. Že se prostě vždycky muže něco stat. Takže já jsem nabył teďka trošku rozum.

Teď jak to říkáte, tak si to představuju tak, že jste přišel domů, hodil jste peníze na stůl, tady jsou a co se dělo pak? Věnoval jste se mu? Jak to vypadalo? Tdy rodino máš a teď mi dejte svátek ať nemám starosti?

Jo až tak jako. Právě, že to bylo nopak, já jsem chtěl naplnit to otcovství, tím, že budu takovej normální táta. Auto jsme měli, vezmu je na výlet. Že to zaplatím ten výlet, že prostě a tak.

Takže teď to hledáte jinde?

No, já tady ten stav mě naučil, že to spíš hledám v těch pocitech, jo? Jestliže nevidím Adámka neviděl měsíc a on se ke mně chová, jak kdybych ho viděl včera, tak jsou ty pocity, kdybych jí byl prakticky třeba hodně vydělával bych, tak bych tyhle pocity nezažil. Tak-

že tím jde o to, že buď to jsem byl nahoře anebo dule. Takže já když teďka najdu ten střed něčeho, tak bych ten táta, to posláním toho táty bych mohl splnit.

A v čem si myslíte, že teď jsete pro něho, co mu teďka můžete dát v čem jste důležitější? Co od Vás dostává?

No právě, to je to co říkám, že on dostává ode mě, on mou lásku určitě cítí. A to je to, co on prakticky ode mě očekává.

Takže toto tam z vaší strany je a myslíte, že i z jeho?

Z jeho určitě, protože je to malej kluk, kterej má lásky dost.

Má otec jiný schopnosti než máma? Co se týče výchovy?

Právě, to bylo taky tadyk to téma. Jako s Martinou. Že, že ona prakticky chtěla jako to, co dokážu já, tak chtěla uskutečnit aji Martina. JO, já jsem se tomu divil. Jo? Proč mě napodobuješ?

A co konkrétně? Co si pod tím mám představit.

Třeba když jsme hospodařili, tak je kuchařka, jo? Tak je jasny, umi lepší vařit. Jo, já zas jak chlap to umím lepší okořenit a tak, jo? A ona furt se mnou soutěžila jednu dobu, v čem já su lepší. A já jsem zjistil, že su lepší v tom, že jsem neměl až takovy ego, jak ona. Jak Martina, jo? Prostě já si myslím, že to je z ega, když se dělá vztah, že to není ono. Prostě a já to udělám, nech to, já to udělám. Furt.

Když to vztáhnou k tomu rodičovství.

No a to je to, co bylo na začátku. No ona to dělala aji z malým tak. On je muj, on je muj a tak jako. Nechtěla se se mnou dělit. Já říkám, tak to je nějaký divnej vztah.

Jak to dělení nebo nedělení probíhalo. Jak to vypadalo konkrétně?

Třeba jsme se s malým honili a smáli jsme se. A ona, když jsme byli v tém nejlepším, tak ho zavolala k sobě. Anebo, třeba my jsme na ňu čekali před obchodem a prakticky přišla a hned si ho vzala třeba. No mš dlouho trvalo, než jsem to pochopil. No, ale jestliže měla v mládí, byla nachystaná na určitou mámu a ten kluk, ten jí to zkazil, tak jsem jí musel nechat ten prostor. Takže jsem jí musel nechat ten prostor.

Takže jste se trochu držel v pozadí tenkrát?

Kdyby tady seděl XXX co mi poví? Když se zeptám, kdo je tvůj táta, co mi řekne?

Kamarád, on by řekl, že jsem jeho kamarád. A když se začal mluvit, tak mi říkal XXX (křestní jméno). Takže spíš bych řekl, že jsem jeho kamarád. Což mě to tak stačí. Protože být kamarád takovému kouzelnému klukovi, to je dobrý.

Máte s ním spojené nějaký sny? Co by měl dělat a tak? Co byste chtěl, aby z něho vyrostlo?

Právě, že , jak jsem dělal v lese, tak říkám, budeš jezdit, budeš jezdit traktorem, budeš stahovat tady hmotu. To už jsem mu koupil aji auto s tou hmotou. Takže jsem myslel, že budeme jezdit spolu do lesa nebo tak. A co on bude dělat? Já si myslím, že on bude dost inteligentní na to, abychom ho nechali jít svou cestou. Aby si ju vyšlapal sám. Protože očekávat od něho něco už teď není dobrý.

Je ještě malej. Teď mu bude pět let? Takže bude mít narozeniny? Půjde na základku?

Za rok.

Má vlastně ještě čas a do školky půjde?

Jo, minule už teďka jsme to zkoušeli, jestli půjde do školky mezi děti. No on tam nechtěl chodit a ještě ke všemu mu tam někdo nabančil. Že dostal.

Bavil jste se s ním o té školce?

No bavil. Ale on se o tym moc nechtěl bavit, protože ho tam zbyl jeden malej kluk.

Hmm. Takže si to spojil s tímhle? Jak budete vybírat školku?

Já si myslím, že do té předškolní by měl chodit, takže. Tam se jednalo o jednoho chlapce z takovej... Nevim, já ho neznám, ale vysvětlil jsem mu, že takový děcka nejsou všechny. Takže prostě to byla náhoda. Takže když si ho nebude všimát, tak to neplatí, že si nebude všimát všech. Jsem mu to vysvětlil.

Vy jste ještě říkal, že od té doby, co se Vám to stalo, jste omezil hodně kontakty. Já si představuju, že pracujete, máte nějaký lidi kolem sebe i kamarády. Je to teď hodně jiný?

To je všechno pryč.

Někdo z té doby Vám zůstal?

Představte si, že ještě kamarádi z lesa a z práce se ptali: XXX kdy přijdeš do práce? Kdy už tě máme čekat a tak. A já jsem prakticky vědomě je nekontaktoval. A stačí dva tři roky a ti kamarádi prostě postupně z té scény miznou. Takže já až teďka začnu, tak musím začít znova. To znamená, jestli budu teď v té XXX (práce), tak nový přátelé, nový známí a tak. A já budu taky už jinej, než jsem byl.

Když se zeptám na nějaký blízký lidi? Koho by jste vyjmenoval, nebo vyjmenoval...

Kdo to je?

Zůstala Martina a Adam.

A širší rodina? Říkal jste něco o tchýni, že to tam moc neto.. A z Vaší strany?

Já jsem tady v tom stavu vyhledal svou rodinu, jestli by mě nepomohli a tak. Viděli jak na tym jsu, že není ten co bejval. Ten frajer a tak. A pomohli mě v tom, že mi vyřídili doktory a dali asi 60.000,- doktorům aby mi z toho pomohli. A potom prostě: Ještě nejseš fit? Ještě ne. Ještě ne? Tak si běž po svém. A já jsem skončil prakticky tady v tym zařízení. A já se na ně nezlobím, protože jestliže mě znali takového, že jsem prostě byl někdo a teď nejsu nic. Já bych ani už nechtěl pomáhat, já prostě su rád, že su tady na tom azyláku. Protože nikdo by mě nenechal třeba rok u sebe, abych se z toho dostával. Ani rodina. Takže já mám takovou zkušenost, když jsem vyhledal svou rodinu, ze začátku mě pomáhali, ale potom přestali.

A že byste se teďka občas pobavili, to tam prostě není?

Ne. Tam to funguje tak, že mě znali, ano, jdeme za XXX on má prachy a tak dále, ale... Jdeme za ním, on nám třeba něco koupí, a tak. Teďka to není, takže není peněz, není lásky. Takže tady tu zkušenost já mám. Že když jsem byl někdo, tak to se jim libili. A teď když jsem spadl až na dno, tak ruky pryč od něho. Taková je moje rodina, jako moji sourozenci. A navíc, oni by se za mě aji styděli. Jenom to že su mezi bezdomovými, tak aji to jim vadi. Ty seš bezdomovec, ta seš jak ti ostatní. Říkám a všem su jako ostatní? Třeba viděls mě někdy, že bych pil tak, až bych padal někdy na zem? Neviděl. A všem su, chodim špina-vej? V čem su takovej jak oni a na to téma jsem se jako bavili, jako s mym mladším brá- chou. On je profesor hudby, tak má svůj náhled na ty věci. Tak jsem mu říkal, ty bys mezi tady těma lidma nevydržel ani tyden. A on řika, proč myslíš? No, protože jseš pyšnej a pro- sazujes jeno svy jáství. On se urazil. A věřim tomu, že mezi těma lidma, on by nevydržel. A já su tady mezi těma lidma a nikdo nikdy si na mě nestěžoval. Tady jako, víte, jak to chcu říct. Tady to je plus, tady toto, že co su tak dlouho mezi těma lidma tady, tak každej na ně nadává. A mě nikdy žádněj konflikt jsem s nima neměl. Takže on kdyby tady byl tak

týden, tak by zaprvé sám vyletěl tady odtud'. Z a druhé by to tady mezi nima ani nevydržel, protože oni.. Jako urážet druhy bytosti, lidi o kterých nevím nic, tak na tot téma jsem se zatím bavili a zatím jsme se teda pohádali mezi sebou. Já na to mám úplně jiné názory. A on říká, no protože ty na víc nemáš. Říkám dobry, ale já už mezi těma lidma jsem nějaký měsíc, a jaktože já nemám problémy s něma? A ty jenom je vidíš a máš problémy. Říkám, tak jestli seš profesor hudby, tak tu písničku, kterou zpíváš, tak musíš dávat všem z lásky, ne? A on né, já bych se na takovy lidi vykašlal. Takže tam jsme se rozešli v tym názoru. Pohrdat někým to není jako dobry.

A pomohli Vám někdy tady ty lidi?

Nepomohli, ale taky mě neublížili.

Bavil jste se s někým víc, že byste ho zařadil třeba mezi kamarády?

To je těžký, já tady v tym stavu co mám, je to stres. Nemám prostor ani náladu se s nikým kamarádit. Mám známí a to musí zatím stačit. Až se z toho dostanu tak nebudu takovej jako teď.

Je to jen tím, že nemáte chuť? Nebo to není ono?

A těma lidma to není ono.

Proč?

Protože oni se nemají rádi mezi sebou, to jsem třeba nevěl. Až tady jsem to zjistil, jak tady ty lidi se nenávidijou. Jeden druhému závidí. Jeden druhému chce uškodit. Je to pravda, ale je to jejich věc. Jo já prostě nemůžu posuzovat ani odsuzovat.

Každý sám za sebe nebo jsou spolu kamarádi?

Já jsem si myslel, že jsou spolu kamarádi, ale je zajímavý, že oni třeba jeden den se pohádají a druhý den dělají, jako by se nic nestalo.

V čem to kamarádství je?

Kolikrát přemýšlím, jak je to možný, já kdybych se s někým pohádal a nějak až moc, tak si stojím za svým, třeba. Ale oni ne, to se mi na nich libí zase, že tu nenávisť necítí. Oni se jenom pohádají a řeknou, co si myslí mezi sebou a dál to neřeší. Ještě toto bych chtěl říct. Martina se mě taky ptala taky tak. Přesně. A já jsem jednu dobu, to se musím teda přiznat, neměl dobrý pohled na tady ty lidi. Bezdomec. A Martina se mi prostě divila, že proč su takovej, proč je nemám rád. A ptala se mě. Co já vím? Se nenávidí mezi sebou. A ona se mě zeptala a udělal ti někdo něco? Říkám nic. Tak jak je mužš posuzovat jestli chodí po popelnicích, jestli chodí špinavý? Ty s něma bydlíš, ale jinak s něma nemáš nic společnýho.

Považujete se za bezdomovce?

Nejsu typický bezdomec. Ani jsem nehodla v životě byt bezdomovcem. Ale ten stav bych to nazval tím, že dlouhodobě nemocný. Bezdomec ne, ale dlouhodobě nemocný.

Co pro Vás znamená bezdomec?

Jo tak bezdomec, to je určitý styl jejich života. Někdo je třeba podnikatel a oni třeba jsou bezdomovci. (smích)

V čem to spočívá?

Bezstarostný život z toho mála, co mají. Tak vyjdou a dobře třeba vyjdou. Chcou cítit tu svobodu určitou. Je tam ta svoboda, protože tadyk jsou třeba lidi, kteří chodí po popelnicích a já je za to odsuzovat nemůžu. Já vím, že m+ to nebude dlouho trvat, být v tomhle stavu. A aj tak, já na tym nic nezměním.

Takže chápu správně, že Vy teď v budoucnu když se řekne, vidíte ten XXX (jméno firmy), ale rozhodně ne nějakou popelnici?

Ano. Já jsem teda ani v tady tym stavu nešel po popelnicích. Moje mama třeba dělala zdravotní sestru, takže, já tu hygienu mám vrozenou jak kdyby. Prostě su mezi něma, protože jsem spadl na dno, a nespádł jsem třeba alkoholem, spadł jsem tím, že jsem chtěl prostě o tu rodinu se postarat.

Takže vy jste měl snahu a něco se nepovedł, ale nebył to cíł?

Přesně tak. Žádný a dost a já budu dělat bezdomovce.

Je něco, co byste chtěl doplnit, co se tady neřeklo, nebo mě se na něco zeptat?

Já bych se chtěl na něco zeptat. Vy jste sociální pracovník.

Bývalej tady.

No, jestli si mě pamatujete, tak jste mi pomohla. Já z toho začátku jsem na tom byl daleko hůř než su teď.

Uzavírání rozhovoru

